Ára: 400 FORINT
81. évf. 21. szám 2026. november 15.
Kiszlév 21. 5787
כ"ה

ÉLET

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGÉNEK LAPJA

Hálát adunk ezért az életútért

Emlékest Vajda doktor tiszteletére

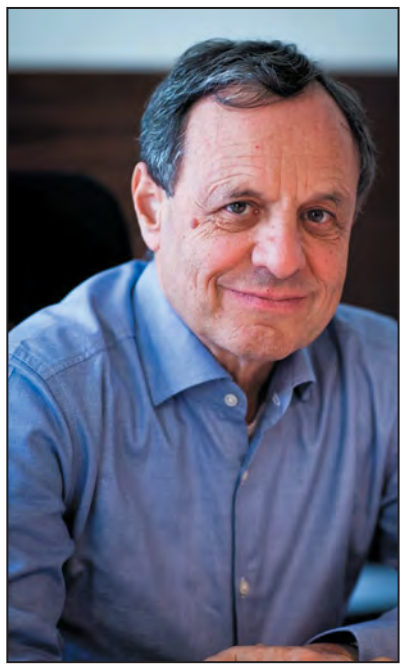
A magyar idegsebészet kiemelkedő alakjára, orvosnemzedékek mesterére, a zene és a művészetek szenvedélyes rajongójára, dr. Vajda Jánosra emlékeztek barátai, pályatársai és tisztelői a Rumbach gyönyörű terében, ahol személyes történetek, visszaemlékezések és számára kedves zeneművek idézték fel kivételes egyéniségét. Jelen volt *Kurtág György* zeneszerző, zongoraművész és *Presser Gábor* zeneszerző, előadóművész is.

Dr. Mandl József professzor, Széchenyi-díjas kutatóorvos, biokémikus, akadémikus emlékeztetett arra, hogy a Gergely-naptár szerint idén jom kippur, a zsidóság legszentebb, legfontosabb ünnepe szeptember 21-re esett, és Vajda János az ítélet napján, jom kippurkor ment el.

– Vajda János a Szeretetkórház egyik kórtermében feküdt, pár tíz méterre egy másik szeretetkórháztól, ahol szakmai életének nagy részét leélte. Az elmenetelre készült – idézte fel az utolsó heteket a professzor. – Szeptember 10-én Feldmájer Sándortól és Ágnestől kapott egy SMS-t: *„Drága János! Hallom, nem vagy jól. Kívánunk lösonó tajvót, erőt, egészséget. Írd meg, kérlek, a héber nevedet, imádkoznánk érted. Feldmájer Ági, Sanyi.”* János másnap ezt válaszolta: „Óriási *kedvesség Tőletek, bár 200%-ig ateista vagyok. Viszont hagyományőrző.* יוחנן בן גיורא*, Johanan ben Giora. És ezért is* שנה טובה ומתוקה*: sáná tová umetuka, boldog, édes évet. Kol tov, minden jót.”*

Dr. Mandl József hozzáfűzte: „A héber név azt jelenti, hogy hordozóját felvették Ábrahám szövetségébe. Vajda János megadta héber nevét, elfogadta a sors akaratát.” A professzor elmondta azt is: „Végtisztességet adni valakinek, akinek nem volt temetése, hiszen földi maradványait nemes célokra ajánlotta fel, különösen megindító és felemelő. Emlékező rendezvényünkön tisztelők, barátok, kollégák, pályatársak, iskolatársak, betegek vannak itt. Különbözők vagyunk sok mindenben, hitünkben és kétségeinkben egyaránt, de Vajda János tisztelete, orvosi, szakmai, emberi megítélése, értékelése összehoz minket.”

Az alábbiakban teljes terjedelmében közöljük **dr. Grósz Andor** professzornak, a Mazsihisz elnökének búcsúbeszédét.



Dr. Mandl József

Emberség, alázat, szolgálatkészség és felelősségérzet

A zsidó hagyomány szerint az ember addig él közöttünk, amíg emlékezünk rá, amíg felidézzük szavait, tetteit, és továbbvisszük mindazt, amit ránk hagyott. Ma délután azért gyűltünk össze itt, a Rumbach-zsinagógában, hogy közösen emlékezzünk egy kivételes emberre, dr. Vajda Jánosra. Olyan ember emléke előtt tisztelgünk, akinek életművét nem lehet egyetlen szereppel vagy hivatással leírni. Aki egyszerre volt családapa, orvos, tanár, barát, művelt ember és a zsidó közösség tagja. Olyan életet élt, amelynek gazdagságát csak akkor érthetjük meg igazán, ha mindezeket együtt látjuk.

Amikor arra gondolok, mi vezérelte őt egész életében, három olyan pillér rajzolódik ki előttem, amelyek szilárdan meghatározták útját: a családja, az orvosi hivatása és a zsidósága.

Mindenekelőtt a család. A legnagyobb emberi teljesítmények mögött is ott állnak azok a kötelékek, amelyek értelmet adnak a mindennapoknak. Az ember szakmai eredményei tiszteletet ébresztenek bennünk, de az, ahogyan szeretteihez viszonyul, ahogyan családjához tartozik, talán még többet elárul személyiségéről és jelleméről. Ma elsősorban azokkal érzünk együtt, akiknek vesztesége a legfájdalmasabb. Azokkal, akik nem egy kiváló professzort vagy egy legendás idegsebészt gyászolnak, hanem családtagot.

Osztozunk fájdalmukban, és reméljük, hogy vigaszt jelenthet számukra az a szeretet és megbecsülés, amely ma este is körülveszi dr. Vajda János emlékét.

Életének második nagy pillére az orvosi hivatás volt. Az orvostudomány történetében vannak olyan emberek, akik nem pusztán résztvevői egy szakterület fejlődésének, hanem alakítói is annak. Dr. Vajda János ilyen ember volt. Több mint fél évszázadon át szolgálta a magyar idegsebészet ügyét, és munkássága generációk gondolkodását formálta.

Az itt jelen lévő kollégák, tanítványok és barátok bizonyára részletesebben is szólnak majd szakmai nagyságáról. Én inkább arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy a tudás önmagában még nem tesz valakit nagy orvossá. A tudás mellé emberség, alázat, szolgálatkészség és felelősségérzet is szükséges. Minderre nála minden pillanatban lehetett számítani. Munkatársai arról beszélnek, hogy éjszaka is bizalommal fordulhattak hozzá.

Tanítványai példaképként tekintettek rá. Betegei pedig nem csupán egy szakemberrel találkoztak, hanem olyan emberrel, aki a gyógyítás mögött mindig meglátta a szenvedő embert.

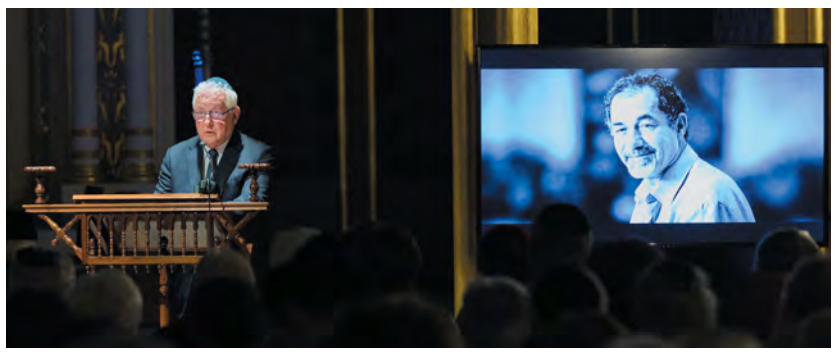
A zsidó hagyomány egyik legismertebb tanítása szerint aki egyetlen életet megment, olyan, mintha egy egész világot mentene meg. Vajda professzor életének mérlegét talán nem is műtétekben, publikációkban vagy kitüntetésekben kell mérnünk, hanem azokban az emberi sorsokban, amelyek az ő tudásának és elkötelezettségének köszönhetően folytatódhattak.

És végül ott van életének harmadik fontos pillére: zsidósága. Talán ezért is különösen természetes, hogy ma este itt, egy zsinagógában emlékezünk rá. Jómagam sem elsősorban orvosként állok most Önök előtt, noha orvosként és kollégaként is mély tisztelettel adózom dr. Vajda János emlékének. Ma mindenekelőtt a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének elnökeként vagyok jelen, mert úgy érzem, hogy a magyar zsidó közösségnek is oka van arra, hogy saját halottjaként búcsúzzon tőle.

A magyar zsidóság története számos olyan embert ismer, akik hivatásuk révén váltak ismertté és megbecsültté, és akik számára a közösséghez való tartozás ugyanilyen meghatározó volt. Dr. Vajda János is közénk tartozott. Nem azért emlékezünk rá itt, a Rumbach-zsinagógában, mert idegsebészként maradandót alkotott, bár kétségtelenül maradandót alkotott. Azért emlékezünk rá itt, mert életének fontos része volt az a közösség, amelynek mi is tagjai vagyunk, és mert ő maga soha nem kívánta szétválasztani azt, ami életében összetartozott: az embert, az orvost és a zsidót.

Életével, jelenlétével és személyes példájával vállalta zsidó hovatartozását.

Nem hangos gesztusokkal és nem látványos nyilatkozatokkal, hanem a maga természetes, méltóságteljes módján. Rendszeresen jelen volt a budapesti zsidó közösség életében, ünnepeinken és imáinkon. Kapcsolatot ápolt Izraellel. Fontos volt számára, hogy tudja, honnan érkezett és hová tartozik. A 20. század történelme megtanította a magyar zsidóságnak, hogy a hovatartozás vállalása nem minden időben volt magától értetődő. Éppen ezért különösen nagyra becsüljük azokat az embereket, akik identitásukat nem elsősorban szavakkal, hanem életükkel teszik hitelessé. Dr. Vajda János ilyen ember volt. És volt még egy jellemvonása, ami teljessé tette ezt a kivételes életet: a művészetek szeretete. A zene iránti rajongása nem egyszerű érdeklődés volt, hanem szenvedély, személyiségének szerves része.



Dr. Grósz Andor



Dr. Erőss Loránd

Talán ezért is érezzük olyan találónak és meghatónak ezt az estét, mert itt nem csupán szavakkal emlékezünk rá. Azok a dallamok is megszólalnak, amelyek örömet jelentettek neki, amelyek végigkísérték életét, és amelyekhez emlékek, érzések, emberi kapcsolatok kötődtek. A zene sokszor egymagában képes kifejezni mindazt, amire a szavak már nem elegendők. Ezért ma este nemcsak mi emlékezünk rá, hanem bizonyos értelemben a zeneművek is velünk együtt emlékeznek.

Vannak emberek, akik hangosan formálják korukat, és vannak olyanok, akik csendesebben, de annál mélyebben hagynak nyomot maguk után. Dr. Vajda János az utóbbiak közé tartozott. Családapaként szeretetet hagyott örökül. Orvosként életeket mentett és nemzedékeket tanított. Zsidó emberként pedig példát adott arra, hogyan lehet a zsidóság értékeit természetes méltósággal megélni és képviselni.



Dr. Bazsó Péter

Fotók: Mazsihisz.hu / Ritter Doron

Ma este hálát adunk ezért az életútért és azért a példáért, amelyet ránk hagyott. Szeretném megköszönni dr. Mandl József professzor úrnak a kezdeményezést, és mindazok fáradozását, akik e méltó megemlékezés megrendezéséhez hozzájárultak. Áldott legyen dr. Vajda János emléke azok számára, akik szerették, akik tanultak tőle, akik barátjuknak tudhatták, és áldott legyen mindannyiunk számára, akik gazdagabbak lettünk azáltal, hogy közöttünk élt.

Zichronó livráchá. Emléke legyen áldás!

Dr. Erőss Loránd idegsebész, az Országos Mentális, Idegsebészeti és Ideggyógyászati Intézet főigazgatója közeli munkatársként és barátként szólt Vajda Jánosról.

A szakmánk poeta doctusa volt

Megtisztelő és köszönöm a felkérést mint annak az intézetnek, idegsebészeti műhelynek, iskolának és közösségnek a jelenlegi vezetője, ahol Vajda János élt, gyógyított, oktatott.

[...]

Mikor elveszítünk valakit, aki közel állt hozzánk, fiatalon csak a veszteséget érezzük, de ha életünk felén túl vagyunk már, átéljük, átélhetjük a halál közelségét. Ilyenkor végiggondoljuk az életünket, és az, akinek az arcába nézett már a halál úgy igazán közelről, személyesen, tudja, milyen a nemlétezés gondolata szülte, valamiféle *kozmikus szorongás:* hogy soha többé nem láthatja szeretteit, nem tapinthatja szerettei arcát, nem szoríthatja magához a gyermekeit. Mert nemsokára nem létezik többé.

És akkor derül ki, milyen rövid időnk van itt, így, együtt a Földön.

És ilyenkor az ember átgondolja, mit tett ez alatt a néhány évtized alatt, és rájön, hogy a legfájóbb az emberi kapcsolatainak az elpazarlása az élete során és az emberi kapcsolatainak az elvesztése a halál eljövetelével. És megkérdezi: akkor minek is volt valóban értelme, és mennyi időt is töltött a legfontosabbakkal, a szeretteivel?

Vajda János 2026. szeptember 21-én távozott közülünk, jom kippur első napján. Mikor itt, a Rumbach Sebestyén utcai zsinagógában, egy szakrális helyen emlékezünk meg róla, nem tagadhatjuk le, hogy ateistának vallotta magát. De (véleményem szerint) egy zsidó ember nem tud ateista lenni. Mint ahogy a zsidó kultúra sem tud ateista lenni, hiszen a több ezer éves Írás, a Tóra betűjének üzenete tartja egybe. Aki ebbe a közösségbe született, az nem tud máshová tartozni, hiszen a vallás egyes elemei, ünnepei a világon mindenhol – legyen az kisebb vagy nagyobb diaszpóra – evidens módon ennek a kultúrának a részei. A hétköznapok és az ünnepek hagyománya, a születés, a házasság, a végső búcsú, a halál ha egy pillanatra is, de átfogja és magához öleli ezt a közösséget.

Mikor zártuk a koponyát, néha művészetről, kultúráról vagy elvont kérdésekről beszélgettünk. Jánossal nem lehetett transzcendens témákról vagy Istenről beszélni. Irritálttá vált. „Az életnek nincs végső értelme”, mondta, „céltalan”. Ezért sem járt temetésekre. Nem tudta racionálisan értelmezni az eseményt. De gyanús volt nekünk mindig, hogy úgy beszélt a zsidó vallási ünnepekről, mint aki benne él. Hiszen benne élt a zsidó kultúrában csakúgy, mint az egyetemes kultúrában. Magyar létére írt, olvasott, beszélt, értett héberül. Volt héber neve. Nem egy szekularizált, világi gondolkodó benyomását keltette. Mikor Barcelonában jártunk együtt, olyan lelkesen beszélt a templomok freskóiról, a Sagrada Família építészeti csodájáról, ahogy egy embert megérint a művészet szakrális tartalma.

A ház, ahol leélte élete nagyobb részét, az Amerikai út 57., szintén ikonikus helyszín, a magyar zsidó szecessziós építészet egyik legjellegzetesebb alkotása (tervezte: Lajta Béla). A Chevra Kadisa egylet 1906 és 1913 között épített modern kórháza volt. A falakat borító márványlapokon az adományozók nevei szerepelnek, a festett belsőt és a homlokzaton látható külső ornamentikát a kor magyaros, de zsidó kulturális elemekkel átitatott díszítése jellemzi. Itt éltünk együtt mi, idegsebészek, 1953-tól.

Hogy ateista volt? János utolsó hónapjaiban ott állt a zsinagógában és imádkozott... ilyen ateista volt ő.

Vajda Jánosnak nem volt második pályaíve, olyan, amiről Arthur C. Brooks, a Harvard egyetem profesz-

(Folytatás a 2. oldalon)

9 770133 350099 26021

Bemutatkozik a BZSH Laky Konyha új vezetője

Miután **Károlyi K. László** elnyerte a Mazsihisz-BZSH főigazgatói pozícióját, és új megbízatása nagy felelősséggel jár, a BZSH Laky Konyha vezetését **Táborosné Kecskeméti Eszter** vette át tőle.

Eszter korántsem ismeretlenül érkezik: tíz éve részese a Laky Konyha életének. Eddig az adminisztrációs csoport élén segítette a mindennapi munkát. Összefogta az irodai csapat tevékenységét, és gondoskodott a működéshez szükséges pénzügyi és adminisztratív feladatok pontos, rendezett ellátásáról. Emellett részt vesz a konyha új informatikai rendszerének bevezetésében is. Az elmúlt évtizedben teljeskörűen megismerte az irodai munkafolyamatokat, a rabbi és a vallási vezetők útmutatásával pedig elsajátította a kóser konyha működésének szabályait. Jól ismeri tehát az itt dolgozókat és azt a sok odafigyelést kívánó feladatot,



amelynek eredménye nap mint nap mások asztalára kerül. Most erre az évtizedes tapasztalatra és a meglévő kapcsolatokra építve vállalta a vezetést egy olyan helyen, ahol az étel elkészítése egyúttal a zsidó közösségről való gondoskodást is jelenti.

Eszter a ceglédi Károlyi Mihály Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakképző Iskolában érettségizett, majd a Debreceni Egyetem turizmus-vendéglátás szakán közgazdász diplomát szerzett. Tanulmányait később kulturális rendezvényszervezői képzéssel egészítette ki. Pályáját a Hotel Aquarellben kezdte, ezt követően négy évig élelmezésvezetőként dolgozott, majd a BZSH Laky Konyha adminisztrációs csoportjának irányítója lett.

A konyha vezetőként kiemelt célja a további fejlesztés és a kapacitásproblémák megoldása. Fontosnak tartja emellett a csapat összetartásának erősítését és a támogató munkahelyi légkör kialakítását.

Új munkakörében szeretettel köszöntjük, munkájához sok sikert kívánunk!

Együtt dobbant a szív a zsinagógában

Koncertet szervezett a Miskolci Zsidó Hitközség a Kazinczy utcai zsinagógába. Az épület már bizonyítottan alkalmas rendezvények befogadására, bár felújításának munkálatai még tartanak.

Janicsák Veca, Fellegi Balázs és **Nógrádi Gergely** lépett fel Miskolcon a vasárnap délutáni programon. A trió tagjai különböző zenei műfajokból érkeztek, így az előadásuk egyedi zenei fúziót ígért, írja tudósításában **Répássy Olívia** a *Minap.hu* portálon.

Janicsák Veca népszerű magyar könnyűzenei énekesnő, aki az X-Faktor első évadában vált országosan ismertté mint a legjobb női hang. Azóta számos saját slágere jelent meg, és rendszeresen fellép pop- és crossover projektekben.

Fellegi Balázs elismert basszbariton operaénekes, aki a klasszikus operaszínpadok mellett előszeretettel énekel zsidó liturgikus énekeket, kántorműveket és jiddis dalokat is.

Nógrádi Gergely nemzetközileg is magasan jegyzett, kiváló hangú főkántor és operaénekes. 2015-ben Európa legjobb kántorhangjának választották meg Németországban.

A zsinagóga jelenlegi állapotáról **Deutsch Miklóst,** a miskolci hitközség elnökét kérdeztük.

– A 2017-es állagmegóvási munkálatok keretén belül a tetőszerkezetet teljesen felújíttattuk, így a beázás megszűnt. Körben a templom külső teherhordó falai vizesedés elleni injektálást kaptak, körben esővízelvezető szivárgóval együtt. A belső öntöttvas boltíveket tartó oszlopokat megerősíttettük, mint ahogyan a női karzat acélváz keretét is. Ezekkel a statikai megerősítésekkel elhárult az életveszélyes állapot – nyilatkozta az elnök.



rokat felbontották, most ideiglenesen székek helyettesítik őket. A padsorok felújítás után kerülnek majd vissza a régi helyükre. Az előbbiekben elmondottakon kívül, amelyek állagmegóvást szolgáltak, tervezünk belső helyreállítási, kivitelezési munkákat, amenynyiben erre támogatást kapunk. Így például szeretnénk elvégeztetni a teljes villanyhálózat, a falak, a faszerkezetek, a fadíszek és a tóraszekrény felújítását, a fémszerkezetek lefestését, az oldalfalak és boltívek freskóinak helyreállítását, valamint sok asztalosmunkát a még számtalan egyéb feladaton kívül. Ez óriási költség, amihez a mi önerőnk kevés – nyilatkozta az elnök, utalva ezzel arra a támogatásra, amire már évek, évtizedek óta várnak.

Ami még hátravan

Deutsch Miklós elmondta azt is, hogy a hitközség szertartásait továbbra is a zsinagóga melletti imateremben tartják, hetente többször is. A templomba csak a komolyabb volumenű rendezvényeket viszik be, így például a nagyobb ünnepeket, a kántor- és klezmerkoncertet, valamint a Miskolci Ars Sacra Fesztivál hangversenyét hallgathatta meg a közönség a több száz éves falak között. Ennek természetesen az az oka, hogy még sok munka vár az épületbelsőre.

– Megtörtént a régi, balesetveszélyes elektromos hálózat kiiktatása, helyette ideiglenes világítás készült. A zsinagóga jövőbeli fűtéséhez kapcsolódóan az előkészületi munkálatok – légbefúvó alagút és a gépészetet kiszolgáló vezetékrendszer, padlófűtés-csőhálózat kiépítése – elkezdődtek. A két oldalt lévő padso-

Elhunyt dr. Várkonyi Sándor



Fájó szívvel búcsúzunk szeretett doktorunktól, *dr. Várkonyi Sándortól* (1944–2026). Belgyógyász, kardiológus és üzemorvos főorvos volt, aki évtizedeken át elkötelezetten gyógyított a Mazsihisz Szeretetkórházban. Hálás szívvel gondolunk az együtt töltött évtizedekre, szakértelmére, empátiájára, köszönjük az alázattal, fáradhatatlanul végzett áldozatos munkát, köszönünk mindent, Főorvos Úr! – írták a Mazsihisz Szeretetkórház Facebook-oldalán.

Zsidó–keresztény találkozó volt Békéscsabán

A békéscsabai hitközség *A rabbi és a pásztorok* címmel szervezett programot a Csabagyöngye Kulturális Központba, melyen a vallások közötti párbeszéd, a zsidó-keresztény gyökerek, valamint a klezmerzene kapták a főszerepet.



A megjelenteket **Lukácsné Moskovitz Tamara,** a békéscsabai hitközség elnöke és **Finál Péter,** a Mazsihisz elnöki megbízottja köszöntötte. Lukácsné Moskovitz Tamara kiemelte, hogy a helyi zsidó közösség számára rendkívül fontos a vallások közötti párbeszéd. Mint mondta, a városban 1944 óta nem él rabbi, így az ehhez hasonló, nagy horderejű találkozások igazi örömöt és ünnepet jelentenek. Külön örömét fejezte ki amiatt is, hogy a helyi keresztény egyházak képviselői azonnal és nyitottan fogadták a hitközség meghívását.

A kerekasztal-beszélgetésen **Finál Gábor,** a budapesti Hunyadi téri zsinagóga rabbija, **Marti Miklós** református lelkipásztor és **Verasztó János** evangélikus lelkész, valamint **Krisán Zoltán,** a békéscsabai Újforrás Baptista Gyülekezet lelkipásztora osztotta meg gondolatait.

Finál Gábor hangsúlyozta: az ilyen találkozások legfőbb célja egymás jobb megismerése, a közös összekötő pontok megtalálása és a különbségek megértése. Marti Miklós a zsidóságra mint a kereszténység idősebb testvérére hivatkozott, kiemelve, hogy a kapcsolat és a párbeszéd elengedhetetlen. Verasztó János rámutatott, hogy a mai, feszültségekkel teli világban a lelkészeknek és vallási vezetőknek kiemelt felelősségük van a párbeszéd és a közös értékek képviseletében. Emellett megemlítette, hogy az evangélikus egyház és a zsidó közösség közötti párbeszéd már több évtizedes múltra tekint vissza.

(Forrás: Behir.hu)

Hálát adunk ezért az életütért

(Folytatás az 1. oldalról)

szora *Strengths to Strengths* című könyvében ír (2023-ban jelent meg magyarul, borzasztó címmel: *A csúcsra és felfelé)*. Egy ívet húzott, nagy és hosszú szakmai életútja ívét. 1971-től, amikor belépett a kapuján, 2026-ig 55 évet töltött az Intézetben. Kevesen láthatták, mi történt bent, mert az a mi belső történetünk része volt, de több ezren kapták vissza az életüket, egészségüket.

A szakmánk *poeta doctus*a volt. Minden mozdulatnak megvolt az indoka: miért így fogja a tűfogót, hova ölt a bőrben; a jobb Sylvius-árkot jobb kézben szívóval, bal kézben csipesszel, a bal Sylvius-árkot bal kézben szívóval, jobb kézben csipesszel nyitjuk. És ezt olyan meggyőződéssel mondta, hogy elhittük, csak így lehet jól csinálni. Így lettünk tanítványai. Így lett ő is az Intézet tradicionális iskolájának része. Ahogy Esterházy Péter írja az *Egy kékharisnya följegyzéseiből* című kötetében: „Mert ahol nincs tradíció, ott csak önmagunkra hagyatkozhatunk... erre a kevésre."

[...]

És végül hadd idézzem itt Wittgensteint: „A tradíció nem olyasmi, amit valaki meg tud tanulni, nem fonál, amit akkor vehet föl valaki, amikor neki tetszik. Akinek nincs tradíciója, és szeretné, ha lenne, olyan, mint a boldogtalan szerelmes." Így lettünk mellette szerelmesek a szakmánkba. Boldogok is és szerelmesek is az idegsebészetbe.

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Ezután **dr. Bazsó Péter** főorvos, idegsebész szakorvos emlékezett Vajda professzorra.

Nincs semmi baja? Segíthetek?

Néhány adat, melyeknek a későbbiekben szerepük lesz.

Vajda János 1945-ben született.

Az Amerikai úti Szeretetházat az 1900-as évek elején építették, 1953-ban adott helyet (államosították) az Idegsebészeti Intézetnek. Az átvételt nagyon gyorsan kellett lebonyolítani, ezért az előcsarnokban lévő díszes héber feliratokkal borított márványtáblákat egyszerűen befelé fordítva visszatették a helyükre. A fáma szerint – ezen a helyen mondhatom – az Úristen úgy állt bosszút a rekviráláson, hogy a költözködés során az egyik műtősfiút halálra zúzta a lovas kocsiról rázuhanó műtőasztal, az első operált beteg pedig a koagulációs gép zárlata miatt veszíttette el az életét. Akárhogy is volt, 1953-tól működött abban a gyönyörű épületben az az intézet, ahol olyan dolgokat csináltak, amikről a 8 éves kisfiú ábrándozott.

Én 1968-ban kezdtem az egyetemet, és az anatómiademonstrátoromat Vajda Jánosnak hívták. Azóta ismertük egymást. Kiderült, hogy fanyar humora van – nem fukarkodott vele, amikor ügyetlenkedtünk –, mindenesetre nekem azt mondta: Ne a zsigerekkel foglalkozz, hanem az aggyal és az erekkel. Megfogadtam...

Az is kiderült, hogy nemcsak az anatómiát, hanem a komolyzenét és a motorozást is szenvedélyesen szereti. Akkoriban az Üllői úton még villamos járt. Egyik nap, amikor az anatómiai intézetbe sietett, motorral beleszaladt az előtte fékező Trabantba, átrepült a kocsi felett a villamospálya másik oldalára, méterekkel a villamos előtt. Amikor a villamos elment, János néhány foggal kevesebbel és törött állkapoccsal ballagott a Trabant felé, aminek a csomagtartójából káromkodva próbálta az autós kicibálni a motort. Vajda vérző szájjal, törött állkapoccsal, a szavakat csak nehezen formálva kérdezte: Nincs semmi baja? Segíthetek?

Tehát az is kiderült, hogy az első reakciója a másikon való segítség.

Mindenesetre a továbbiakban összedrótozott szájjal vezette a boncolási gyakorlatunkat, és hogy ne kelljen sokat beszélnie, egy hosszú anatomiás csipesszel nyúlt be segíteni nekünk a feltárásban. Azt is mondhatnám, hogy ez volt a hosszú csipesz születésének pillanata. Akik ismerték, tudják, hogy ez a mozdulatsor a későbbiekben *differentia specificá*jává vált.

A következő része a történetnek az a fejezet, amikor beköltözött az Intézetbe, és gyakorlatilag éjjel-nappal jelen volt. Jelen volt mindenhol, minden műtőben, az őrzőben, az elektrofiziológiai laborban, a gyerekosztályon – néha egyszerre mindenhol. Hogy mit csinált, arról az előttem szólók beszéltek. Idegsebészetet csinált. Nem embergyógyász, hanem gyógyító ember volt.

Amikor elhagyott minket – amúgy a zsidóság egyik legfontosabb ünnepének napján –, azonnal az jutott eszembe, hogy milyen szerencsés az Úr, hiszen a Mazsihisz segítségével megtörténik a márványtáblák visszaállítása eredeti helyzetükbe, és a táblák soha nem fognak lezuhanni, mert a mindig jelen lévő Vajda János a helyükön fogja tartani mindegyiket.

Szegedről indult, világhírű tudós lett

Emléktáblát avattak Váradi F. Péter tiszteletére

Emléktáblát avattak Váradi F. Péter, a napelemgyártás indulásában fontos szerepet játszó fizikai kémikus, üzletember születésének centenáriuma alkalmából Szegeden. A rendezvényen a Mazsihiszt Finái Péter elnöki megbízott képviselte, aki prof. dr. Grósz Andor elnök nevében mondott köszöntőt, felidézve a világhírű tudós életútját, emberi helytállását és a szegedi zsidó közösséghez fűződő kapcsolatát.



Váradi Éva, Váradi F. Péter lánya férjével



Fotók: Dr. Szilágyi Gergely

Adonyi Gábor, az Alapítvány a Szegedi Zsinagógáért kuratóriumi elnöke az ünnepségen úgy fogalmazott, hogy Váradi F. Péter reneszánsz ember volt, akire a szegediek büszkék lehetnek. A napelemgyártás és a megújuló energiák terjesztése területén végzett munkájának eredményei ma is megkerülhetetlenek a mindennapi életünkben.

A későbbi feltaláló életútját vázolva Adonyi Gábor elmondta, a vallásos zsidó családban született Váradi F. Péter a szegedi piarista gimnáziumban érettségizett 1944 tavaszán, közvetlenül az ország német megszállása után. Ezt követően munkaszolgálatra hívták be, de sikerült megszöknie; a történteket *Szökőév* című önéletrajzi könyvében örökítette meg. A Szegedi Tudományegyetemen szerzett vegyészdiplomát, majd fizikaikémia-doktorátust. Évtizedekkel később, 1993-ban egykori professzorára, Kiss Árpádra emlékezve alapítványt hozott létre a fiatal kutatók támogatására.

1956-ban elhagyta az országot – menekülése történetét és az azt megelőző éveket *Rések a Bástyán, avagy voltak még hibák, elvtársak* című regényében mutatta be –, és az Egyesült Államokban telepedett le. A szintén magyar zsidó származású Joseph Lindmayerrel hozták létre a Solarex nevű céget, amely 1973-ban kezdett földfelszíni felhasználásra szánt fotovoltaikus cellákat gyártani, úttörő szerepet vállalva a kereskedelmi célú napenergia-hasznosításban.

Váradi F. Péter százötvennél több tudományos cikk és szabadalom szerzője volt, és sokat dolgozott a megújulóenergia-termelés elterjesztéséért, több nemzetközi szervezet napelemmel kapcsolatos programját is irányította.

Finái Péter a Mazsihisz elnökének nevében elmondott köszöntőjében hangsúlyozta, hogy Váradi F. Péter életútja jóval több egy kivételes tudományos pályafutás történeténél. A munkaszolgálatot és a vészkorszak üldöztetéseit túlélő tudós a háború után új életet épített, majd az emigrációban is képes volt maradandót alkotni.

„Az ő élete pedig nem egyszerűen egy kivételes karrier története, sokkal inkább annak a bizonyítéka, hogy a veszteségből jövő születhet" – idézte fel **Grósz Andor** gondolatait Finái Péter.

A köszöntőben az is elhangzott, hogy Váradi F. Péter nem engedte, hogy az átélt szenvedés és veszteség határozza meg további sorsát. A háború után tanult, kutatott, alkotott, majd az Egyesült Államokban egy akkor még kevéssé ismert, ám később meghatározóvá váló technológia fejlesztésében vállalt úttörő szerepet.

„Életútja arra tanít bennünket, hogy a veszteség nem szükségszerűen vezet keserűséghez, a megpróbáltatás nem feltétlenül eredményez beletörődést, és hogy a legsötétebb tapasztalatokból is fakadhat olyan alkotó erő, amely nemcsak a saját életet formálja át, hanem mások javát is szolgálja."

A rendszerváltozás időszakában szülővárosában számos kulturális kezdeményezésben vett részt, melyeket anyagilag is támogatott. Ezek közül kiemelkedik az Alapítvány a Szegedi Zsinagógáért létrehozása.

Finái Péter külön is kitért arra, hogy Váradi F. Péter világhírű tudósként és sikeres üzletemberként sem feledkezett meg szülővárosáról és a zsidó közösségről, amelyből elindult.

„A valódi nagyság ugyanis nem csupán abban mérhető, hogy valaki milyen magasra jut el, milyen eredményeket ér el vagy milyen elismeréseket szerez, hanem abban is, hogy megőrzi-e a kapcsolatot azokkal a helyekkel, közösségekkel és emberekkel, ahonnan elindult."

A Mazsihisz elnökének üzenete úgy fogalmaz: Váradi F. Péter szegedi szerepvállalása, a fiatal tehetségek és a helyi zsidó közösség támogatása legalább annyit elárul személyiségéről, mint tudományos eredményei. Az általa létrehozott alapítvány munkája jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a szegedi zsinagóga ne csupán épített örökségként, hanem élő kulturális és szellemi értékként is fennmaradjon.

A tudós üzletember 2022-ben, 96 éves korában hunyt el marylandi otthonában.

Az emléktábla-avatást követően a szegedi Új Zsinagógában Váradi F. Péter életútját, vallásosságát, a városhoz és a helyi zsidó közösséghez fűződő kapcsolatát bemutató kiállítás nyílt. A feltaláló tudományos és üzleti pályafutását konferencia és kiállítás ismertette a Szent-Györgyi Albert Agórában, a szakmai tanácskozás előadói a napenergia-ipar helyzetéről és a legújabb technológiai fejlesztésekről is beszéltek.

(MTI / Mazsihisz / Szegedi Zsidó Hitközség)

Százéves lett dr. RóderMagda

Ha egy honfitársunk százéves, az hírértékű. Ha egy holokaussztúlélő százéves, illik őt köszönteni az Új Életben.

Róder Magda (1926. november 21.) olyan személyiség, olyan kemény, nem mindennapi tudós asszony, akinek az ismeretségére mindenki büszke lehet.

Ő maga a csoda. Egy jelenség. A két lábon járó valóságot, a tisztességet, a küzdelmes élet értelmét tárja elénk. Pozitív életszemlélete, derűs lénye erőt sugároz. Ő a példa arra, hogy nem elviselhetetlen nyűg az öregség, még ha nehézségekkel, akadályokkal megpakolt is, kiváltképpen akkor nem, ha meg tudjuk őrizni a méltóságunkat – ha Róder Magda-módra tudjuk megélni a napjainkat.

Magdának mindenre van megoldása, receptje. Mindent, ami nem kerek, azt ő lekerekíti.

Tornázik, gyalogol, jön-megy, programokra jár és e-mailben kommunikál. Naprakész a világban, az egészséges életmód megtestesítője, a helyes táplálkozás szószólója. Azt vallja, élni csak szépen, okosan, tervszerűen, egészségtudatosan szabad.

Feltalálta a hosszú élet titkát: ez a Magda-féle életmód.

Egyedül él, de nem magányosan. Szerető nagycsalád veszi körül. Lakása, szobája fényképekkel van tele; jól látható helyre tette őket, hogy mindig szemtávolságra legyenek.

Pályáját, karrierjét tudatosan építette fel. Hosszú út vezetett az estin tett érettségitől a Műegyetemen át a Mengyelejev Intézetig, ahol vegyészmérnöki diplomát szerzett, majd a Lomonoszov egyetemi aspirantúrán át a kandidátusi fokozat abszolválásával a felelős kutatói, tudományos főmunkatársi állás betöltéséhez a KFKI-ban.

1961-ben lett a kémiatudomány kandidátusa. Radiológus. Szakterülete a sugárhatás-kémia. Számos könyvet írt, cikkeit neves hazai és külföldi szakfolyóiratok közölték. Tíz nemzetközi konferencián tartott sikeres előadást oroszul, angolul szerte a világban.

Nyugdíjazása után meghívták kutatónak az Izotóp Intézetbe, ahol 1991-től 1998-ig dolgozott.

Az MTA Radiokémiai Szakbizottságának tagjaként és a Sugárkémiai Munkabizottság titkáraként is funkcionált.

Szakmai hitelessége, tudományos kvalitása megkérdőjelezhetetlen. Tanítványai, csillebérci kutatótársai tisztelettel és szeretettel gondolnak rá hosszú évek távlatából is. A 90. születésnapjára nagy ünnepséget is rendeztek.

Ugye, Magda, százon túl is van élet?

Számodra biztosan. Legalább a mózesi korig.

Mázál tov, Róder Magda!

Jom hulédet száméách!

Prof. dr. Steinerné dr. habil. Molnár Judit

Tisztelgés a „sír nélküli hős" előtt

Megújult Raoul Wallenberg emléktáblája



A helyszín az egykori Józsefvárosi pályaudvarnál lévő Sorsok Háza (új tulajdonosa az MTK) főbejárata volt. A Fiumei úti eseményen beszédet mondott **dr. Sebes József,** a Raoul Wallenberg Egyesület elnöke, **Karin Olofsdotter,** a Svéd Külügyminisztérium közigazgatási államtitkára, Svédország korábbi budapesti nagykövete, **Diana Madunic,** Svédország jelenlegi nagykövete és **prof. dr. Szita Szabolcs** történész, a Holocaust Dokumentációs Központ volt igazgatója. Ott volt továbbá **Rádai Dániel** alpolgármester, **Buranits Ildikó,** az MTK alelnöke, továbbá tucatnyi ország nagykövetsége is képviseltette magát.

Sebes József köszöntötte a megjelenteket, majd felidézte, hogy a Nemzetközi Wallenberg Alapítvány vezetői, **Baruch Tanenbaum** és **Martin Sugarman** kezdeményezésére állították ezen a legendás helyen az eredeti táblát, amit 2006. január 17-én avattak fel.

2013 januárjában kaptak értesítést a tábla ellopásáról, de a feljelentésükön kívül semmi nem történt. Amikor az argentin székhelyű alapítvány tudomást szerzett az esetről, Martin Sugarman egyik amerikai barátja, **Jerry Klinger** vállalta az ismételt felállítás költségeit. Betegsége okán sajnos nem tudott személyesen eljönni, de ezúton is köszönik nemes cselekedetét.

Az alapítvány elnöke kiemelte, hogy a zsidómentő hős, Raoul Wallenberg bátor, hősies fellépése a pályaudvaron hihetetlen és félelmetesen meghökkentő. Szinte felfoghatatlan, hogy bravúros akciójával százakat sikerült megmentenie a biztos haláltól. Dr. Kardos Yvette Wallenberg-díjas egyesületi ügyvivő nagyapja is itt menekült meg, amikor Wallenberg felszólítására a zsebében lévő mosodai számlát mutatta be menlevélként, amit csodával határos módon, de elfogadtak.

Az emlékező gondolatok, köszöntők meghallgatásával ért véget a rendezvény.

-gáljuli-

Pozsonyi zsidó örökség és egy „árva" tóratekercs hazatérése

A pozsonyi zsidó múlt és jelen fontos helyszíneit járta be a szeptember eleji *Shalom Chaverim – Békesség, barátaim* rendezvénysorozat. A program legemlékezetesebb mozzanata egy különleges, pontosan nem azonosítható eredetű tóratekercs ünnepélyes elhelyezése volt a pozsonyi Várban, számol be a Turizmus Online nyomán a *Privátbankár.hu*.

Egyetlen megmaradt zsinagóga



Mostantól bárki megtekintheti a Prágából Londonon át hazatért tóratekercset

Fotó: Turizmus Online / Vágó Ágnes

A Heydukova utcában áll Pozsony egyetlen épségben fennmaradt zsinagógája. Az **Artur Szalatnai-Slatinsky** tervei alapján az 1920-as években épült ház külsőre inkább egy modern, szigorú vonalvezetésű belvárosi irodaházat idéz, mint hagyományos imaházat. Geometrikus formái a kubizmus és a korai modernizmus jegyeit viselik, miközben az ortodox zsinagóga hagyományos rendjét követi.

A két világháború között Pozsony Közép-Európa egyik fontos zsidó központja volt: a városban egykor mintegy húsz zsinagóga működött. A korszak örökségét őrzi Chátám Szófer rabbi sírja is, amely a hajdani zsidó temető megmaradt részén található egy különleges mauzóleumban. A helyszínen emelt átjárót is kialakítottak a papi rend leszármazottai számára, hogy vallási előírásaik betartásával imádkozhassanak a sírok közelében.

Kóser konyha és emlékezet

A pozsonyi Zsidó Kulturális Múzeum kóserkonyha-kiállítása azt szemlélteti, miként hatják át a vallási szabályok a mindennapokat. A húsos és tejes ételeket elkülönítik, ezért a hagyományőrző háztartásokban külön tűzhely, hűtő, mosogató és étkészlet szolgálhatja a kétféle étkezést.

A rendezvényhez holokausztmegemlékezés is kapcsolódott. Szeptember 9. Szlovákiában különösen fontos emléknap: 1941-ben ezen a napon lépett hatályba a zsidótörvénykönyv, amely súlyosan korlátozta a zsidó lakosság jogait, és előkészítette a vagyonelkobzásokat, majd a deportálásokat.

A tekercs útja

A Pozsonyba érkezett tóratekercs feltehetően a mai Szlovákia területéről származik, de eredeti közössége nem ismert, ezért „árva tekercsként" említik. A második világháború idején a cseh és morva területek számos zsinagógájából Prágába szállított vallási tárgyak közé került, majd a háborút követően Londonba vitték.

A Memorial Scrolls Trust gondozásában őrzött tekercs most jelképesen visszatért abba a térségbe, ahonnan egykor elindulhatott. A pozsonyi Várban kialakított bemutatóhelye a holokausztban elpusztított zsidó közösségek emléke előtt tiszteleg, ugyanakkor arra is emlékeztet: a tóratekercs a zsidó vallási életben elsősorban nem kiállítási tárgy, hanem élő, szent kellék.

Nem akarnak hazamenni a turisták: ez a zsinagóga mindenkit elvarázsol

Ausztráliából, Indiából és Mexikóból is érkeztek látogatók Szabadkára, hogy megcsodálják a magyar szecesszió egyik legszebb alkotását. A felújított zsinagóga ma már nemcsak turisztikai látványosság, hanem hangversenyeknek és kulturális rendezvényeknek is otthont adó, élő közösségi tér. MW cikke a *Délmagyar*ban jelent meg.

Vannak épületek, amelyeket az ember megnéz, lefényképez, majd továbbsétál. És vannak olyanok, amelyekben még hosszú percekig szeretne maradni. A szabadkai zsinagóga az utóbbiak közé tartozik. Amikor a látogató megpillantja a csodálatos külsőt, még nem is sejti, hogy belül még szebb és nagyobb élmények várják. *Nagyon sokszor látjuk, hogy a látogatók még a vezetés után is kérnek tíz-tizenöt percet, akár fél órát, hogy egyedül maradhassanak az épületben* – meséli lapunknak **Tóth Borisz** idegenvezető. Vannak, akik csak sétálnak, mások fényképeznek vagy egymásnak mutatják meg azokat a részleteket, amelyek különösen megragadták a figyelmüket.

A zsinagóga szépségét ugyanis nem könnyű néhány fotóval visszaadni. A színek, a díszítések, a különleges formák és az épület története együtt olyan élményt kínálnak, amely a magyarországi látogatókat is gyakran meglepi.

Már hallották, hogy ezek az épületek szépek, és azt is tudják, hogy a zsinagógát meg kell nézni. De amíg nem érkeznek meg, nem tudják elképzelni, hogy tényleg olyan, mint új korában, 1903-ban – mondja Tóth Borisz.



A zsinagóga madártávlatból

Forrás: Marko Miscevic / Szabadkai Zsinagóga Alapítvány

Zsinagóga: magyar örökség a határon túl

A szabadkai zsinagóga nem csupán egy különleges vallási épület.

A magyar szecesszió egyik kiemelkedő alkotása.

Tervezői, Komor Marcell és Jakab Dezső Budapestről érkező magyar zsidó építészek voltak. Az épület díszítésében a magyar népművészet motívumai is megjelennek.

A zsinagóga a város egyik ékköve – fogalmaz **Illés Hajnalka,** a Szabadkai Zsinagóga Alapítvány koordinátora.

Szerinte a magyarországi látogatók jelenléte nem csak a turizmus szempontjából fontos. Sokan közülük már évtizedekkel korábban látták az épületet, akkor, amikor még romos állapotban volt. Azóta arra vártak, hogy egyszer ismét teljes szépségében csodálhassák meg.

Nagyon sokan hazajönnek. Sokuk évtizedek óta vágyott arra, hogy újra lássa a szabadkai zsinagógát – mondja Illés Hajnalka. Hozzáteszi: a látogatók között sok a magyarországi vendég, és külön öröm, hogy a hangversenyekre is rendszeresen érkeznek Magyarországról, nemcsak a határ menti településekről, hanem Budapestről és távolabbi városokból is.

Csipkerózsika-álomból kulturális központ

A 20. század tragikus fordulatai a zsinagóga sorsát is megpecsételték.

A szabadkai zsidóság jelentős részét elpusztította a holokauszt, a megfogyatkozott közösség mellett pedig az épület is elveszítette korábbi szerepének egy részét. A század második felében a zsinagóga szinte Csipkerózsika-álomba merült.

A felújítás 2014-ben, Magyarország támogatásával kezdődött meg. A helyreállítás és az épület újbóli megnyitása nagy figyelmet kapott, a zsinagóga pedig egyre több turistát vonzott. A Szabadkai Zsinagóga Alapítvány számára azonban a megújulás csak az első lépés volt.

Amikor 2019-ben megnyitottuk a gyönyörűen felújított, meseszép szabadkai zsinagógát, hatalmas felelősség hárult az alapítványra – emlékszik vissza Illés Hajnalka.

Az alapítvány feladata nem merült ki abban, hogy biztosítsa az épület működését. Három, egymással nehezen összeegyeztethetőnek tűnő szerepet kellett összehangolni: a zsinagóga maradjon szakrális hely, legyen a turisták számára is látogatható műemlék, és közben váljon magas színvonalú kulturális rendezvények, hangversenyek helyszínévé.

A legnagyobb kihívás kezdettől fogva az volt, hogy ezt a három funkciót összehangoljuk – mondja a koordinátor.

Több ezer ember egy nyári estén

A zsinagóga kulturális életének egyik legnagyobb sikere a Filmzene a parkban elnevezésű hangverseny volt. A koncertre három-négy ezer ember érkezett.

Ez valóban igazi csoda volt – idézi fel Illés Hajnalka. Szerinte az esemény nemcsak a zsinagóga körüli park szépségére irányította rá a figyelmet, hanem azt is megmutatta, milyen különleges hangulatot teremthet egy nyári este a történelmi épület tövében.

Azóta a nyári programok között kertmozi és más rendezvények is helyet kaptak. Az alapítvány a hangversenyekkel is igyekszik minél szélesebb közönséget megszólítani. A gyertyafényes koncertsorozat például Vivaldi Négy évszak című művével indult, a tematikus estek pedig a koordinátor tapasztalatai szerint különösen népszerűek. A zenei kínálat összeállításakor arra is figyelnek, hogy a szabadkai magyar, szerb, horvát és más közösségek tagjai számára is kínáljanak kedvükre való programot. A közönség körében helyiek és külföldiek, köztük a városban élő oroszok és más országokból érkező látogatók egyaránt megtalálhatók.

A zene nemzetközi nyelv. Nem számít, hogy magyarok, szerbek vagy horvátok az előadók, a zene mindenkié – hangsúlyozza Illés Hajnalka.

Az alapítvány rendszeresen szervez megemlékezéseket, városnapi programokat és újévi hangversenyeket is.

A magas színvonal fenntartása ugyanakkor nem könnyű feladat: sokan szeretnének fellépni a különleges akusztikájú épületben, a programokat azonban előre megtervezett éves koncepció alapján állítják össze. Erről a zsinagóga hivatalos Facebook-oldaláról is tájékozódhatnak az érdeklődők.

A szélesebb közönség elérését a jegyárakkal is segítik. Illés Hajnalka elmondása szerint a zsinagóga belépődíjai 2019 óta nem változtak: a csoportok, diákok, nyugdíjasok és egyetemisták 150 dinárért (470 forint), az egyéni látogatók 250 dinárért (770 forint) tekinthetik meg az épületet. Az alapítvány a saját hangversenyeinél is arra törekszik, hogy a belépők ne jelentsenek akadályt az érdeklődőknek. Sok rendezvény ingyenes, a fizetős programok árát pedig igyekeznek elérhető szinten tartani.

A világ messziről is rácsodálkozik

A zsinagóga híre már jóval túljutott a térségen. Tóth Borisz nemrég két ausztrál turistát vezetett körbe, akik franciaországi esküvőjük után nászútra indultak a Balkánra. Szabadkán két napot terveztek eltölteni, mert hallottak a város szecessziós építészetéről.

Illés Hajnalka is arról beszél, hogy a világ különböző pontjairól érkeznek látogatók: Indiából és Mexikóból is jártak már náluk.

A világ másik feléről eljön valaki, csodálja a zsinagógát, csodálja a szecessziót, mi pedig lehet, hogy naponta csak elmegyünk mellette, és meg sem dobban a szívünk – fogalmaz.

Tóth Borisz szerint a turizmus abban is segít, hogy lassan megváltozzon a Szerbiáról kialakult kép. A délszláv háború és az 1999-es NATO-bombázás emléke sokáig meghatározta az ország külföldi megítélését, az újabb generációk azonban egyre nyitottabban fedezik fel a térség kulturális értékeit.

A turizmus falakat rombol ember és ember között, és összekapcsolja őket – mondja az idegenvezető.

A szabadkai zsinagóga hamarosan a Budapest–Belgrád gyorsvasúttal is elérhető lesz Magyarországról, aki pedig a kulturális élmény mellett másfajta izgalmas kalandban is részt venne, ellátogathat a szabadkai piacra.

Újjászületett a szinérváraljai zsinagóga

A Szatmárnémeti és Nagybánya között fekvő Szinérváralja zsinagógája hosszú évtizedeken át elhagyatottan állt. Falai azonban egy olyan közösség emlékét őrzik, amely nemcsak a település életében játszott fontos szerepet, hanem a magyarországi és az erdélyi zsidóság vallási és szellemi történetében is maradandót alkotott.

Szinérváraljára az első zsidó családok az 1760-as években, elsősorban Galíciából érkeztek. A település akkor a Magyar Királyság része, Szatmár vármegye egyik mezővárosa volt. A zsidó közösség gyorsan gyarapodott: 1785-ben már szervezett hitközség működött, zsinagógával, rituális fürdővel, temetővel és temetkezési egyesülettel. A 19. század folyamán Szinérváralja a környező falvak zsidóságának vallási központjává is vált.

A közösség tagjai elsősorban kereskedelemmel, kézművességgel, mezőgazdasági termények értékesítésével és bortermeléssel foglalkoztak. A helyi zsidó gazdák és kereskedők között olyanok is voltak, akik kóser bor készítésével és forgalmazásával keresték kenyerüket.

A hitközség vallási életét neves rabbik irányították. A 19. század második felében Schönfeld Michál Cvi, majd 1889-től Baneth Jehezkél állt a közösség élén. Utóbbi jesivát, vagyis felsőfokú vallási tanintézetet is alapított, amelyben a fiatalok a Talmudot és a zsidó vallásjogot tanulmányozták. A szinérváraljai rabbik élénk kapcsolatot ápoltak a magyarországi és galíciai zsidó vallási központokkal.

Héber könyvek Szinérváraljáról – a világ minden tájára

A kisváros zsidó történetének egyik legérdekesebb fejezete a könyvnyomtatáshoz kapcsolódik. A 20. század elején a Wieder család nyomdája Erdély egyik jelentős héber és jiddis nyelvű könyvkiadó műhelyévé fejlődött. Az első ismert, héber betűkkel nyomtatott kötet 1905-ben jelent meg, és a következő évtizedekben vallási művek, talmudi kommentárok, imakönyvek, irodalmi alkotások és folyóiratok egész sora került ki a nyomdából.

A műhelyben közel százötven különböző kiadvány készült. A szinérváraljai nyomtatványok nemcsak Magyarországon és Erdélyben találtak olvasókra: eljutottak Európa számos országába, Amerikába és a Szentföldre is.

A nyomda jelentőségét jól érzékelteti, hogy még egy New Yorkban szerkesztett héber folyóirat, az *Apirion* is Szinérváralján készült. Egy Szatmár vármegyei kisváros így kapcsolódott be a nemzetközi zsidó szellemi élet vérkeringésébe.

A település zsidó lakossága a 20. század elejére jelentősen megnövekedett. Az 1910-es népszámlálás 790 zsidó lakost tartott nyilván, 1941-ben pedig 712-en éltek itt, a város lakosságának közel 13 százalékát alkotva.

Egy közösség tragikus vége

Az első világháborút követően Szinérváralja Romániához került, majd a második bécsi döntés következtében 1940-ben ismét Magyarország része lett.

A magyarországi zsidóság 1944-es deportálása a szinérváraljai közösséget is elpusztította. A német megszállás alatt a település zsidó lakóit a szatmárnémeti gettóba, onnan pedig Auschwitzba hurcolták. Az áldozatok között volt a hitközség utolsó rabbija, Schwartz Ábrahám is.

A holokausztot követően a mintegy százötven szinérváraljai és környékbeli túlélő megpróbálta újjászervezni a hitéletet. A közösség azonban már nem tudott tartósan talpra állni. A túlélők közül sokan Izraelbe, illetve más országokba vándoroltak ki, így a helyi zsidó élet fokozatosan megszűnt.

Az egykor imádságtól és közösségi élettől hangos zsinagóga elnéptelenedett. Az épületet az évtizedek során egyre jobban kikezdte az idő, mígnem a város vezetése elhatározta megmentését.

Múzeum őrzi az egykori családok történeteit

Szinérváralja önkormányzata 2019-ben szerezte meg az épület tulajdonjogát, majd európai uniós és állami támogatással megkezdődött az átfogó helyreállítás. A munkálatok során a zsinagóga történelmi és építészeti értékeinek megőrzésére törekedtek, miközben az épületet alkalmassá tették kiállítások, hangversenyek és kulturális rendezvények befogadására is.

A felújított imaházban az erdélyi zsidóság történetét bemutató múzeum kap helyet, amelynek gyűjteményét a következő időszakban is szeretnék bővíteni.

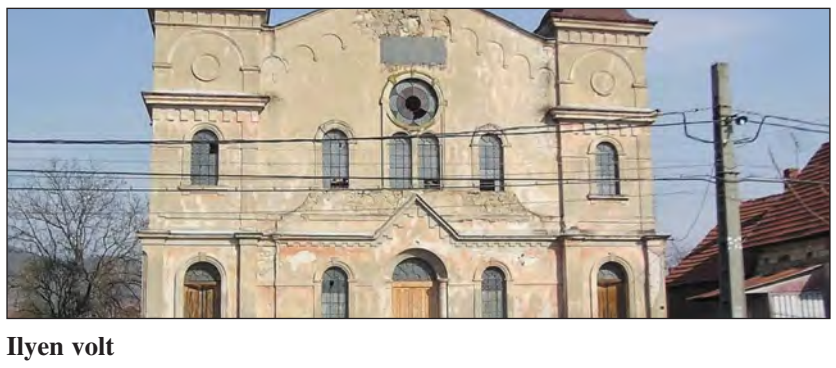
Gabriela Florica Tulbure, Szinérváralja polgármestere felhívással fordult az egykori zsidó családok leszármazottaihoz és mindazokhoz, akik dokumentumokkal, fotókkal vagy személyes tárgyakkal rendelkeznek a település zsidó múltjáról: régi leveleket, könyveket, vallási és használati tárgyakat, családi fényképeket és visszaemlékezéseket várnak, hogy a múzeumban minél teljesebben mutathassák be az egykori közösség életét.

A helyi sajtó beszámolói szerint az intézmény első időszaki kiállítását a Maramures Heritage Egyesület készíti. A *„Győztünk!”* című tárlat az északerdélyi zsidóság túlélőinek történeteit, személyes emlékeit és a háború utáni újrakezdés tapasztalatait idézi fel.

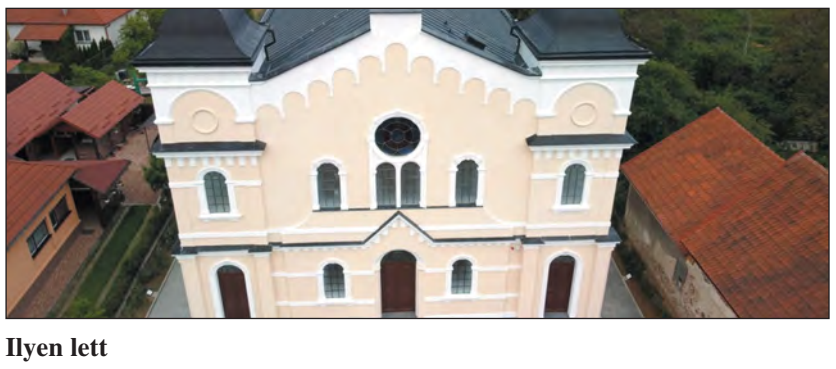
A helyreállított templomot koncertteremként is hasznosítják, a tervek szerint komolyzenei hangversenyeket és más kulturális programokat rendeznek majd ott.

A város a „Kultúra összeköt” jelmondatot választotta az újjászületett zsinagóga számára.

A több mint százhúsz éves imaház ezzel új fejezethez érkezett. Bár az egykori szinérváraljai zsidó közösség már nem térhet vissza, története, hagyományai és fennmaradt emlékei most méltó helyet kaphatnak a megújult épületben.



Ilyen volt



Ilyen lett

Magyar zsidó iskolák képviselői az első Nemzetközi Zsidó Pedagógus-konferencián Jeruzsálemben

Jeruzsálem adott otthont az első Global Jewish Educators Summit rendezvénynek, amelyet Izrael Diaszpóraügyi és Antiszemitizmus Elleni Küzdelemért Felelős Minisztériuma szervezett a UnitEd közreműködésével. A nemzetközi pedagóguskonferencia célja a világ különböző országaiban működő zsidó oktatási intézmények közötti együttműködés erősítése, a szakmai tapasztalatcsere elősegítése és a zsidó identitás továbbadásának támogatása volt.

A rendezvény kiemelt témái között szerepelt a zsidó oktatás jövője, az antiszemitizmus elleni fellépés, a közösségi összetartozás, valamint Izrael és a diaszpóra kapcsolatainak erősítése. A konferencia ünnepélyes megnyitóján részt vett **Jichák Hercog,** Izrael államelnöke és **Amicháj Sikli** diaszpóraügyi miniszter is.

Magyarországról két zsidó oktatási intézmény képviselői is jelen voltak. A BZSH Scheiber Sándor Gimnázium és Általános Iskolát **Balla**



Varga Violetta, Balla Bernadett és Zeitler Ádám

Bernadett igazgató és **Varga Violetta** szervezési igazgatóhelyettes, a Lauder Javne Iskolát pedig **Zeitler Ádám** főigazgató képviselte. A részvétel lehetőséget teremtett a nemzetközi szakmai párbeszédbe való bekapcsolódásra, a tapasztalatok megosztására és új kapcsolatok kialakítására.

A konferencia egyik legfontosabb üzenete az volt, hogy a zsidó oktatás jóval több a tudás átadásánál: meghatározó szerepet játszik a hagyományok megőrzésében, a közösségi kötődés erősítésében és a következő generációk zsidó identitásának formálásában.

A program részeként a résztvevők Szamáriába is ellátogattak, ahol megtekintették az Ébál-hegy térségében található régészeti helyszínt, amelyet egyes értelmezések a bibliai Józsué oltárával azonosítanak.

A látogatás során beszédet mondott Amicháj Sikli, Izrael diaszpóraügyi és antiszemitizmus elleni küzdelemért felelős minisztere, valamint **Joszi Dágán,** a Szamáriai Regionális Tanács elnöke. A program alkalmat adott arra is, hogy a résztvevők közelebbről megismerjék a térség mai zsidó közösségeinek életét.

A zsidógyűlölet jó lelkiismerete

Van valami már-már megható abban, milyen sokféle világnézet hívei gondolják úgy, hogy Izrael eltűnésével jobb hely lenne a világ. Nacionalisták, forradalmi antiimperialisták és iszlamista teokraták szinte mindent megvethetnek egymásban, abban mégis egyetértenek, hogy a zsidó önállóság tűrhetetlen. Ez az összhang alaposabb magyarázatot érdemel annál a hízelgő feltételezésnél, hogy valamennyi tábor egymástól függetlenül jutott el e kivételes „erkölcsi érzékenység" állapotába.

Az antiszemitizmus egyik visszatérő sajátossága, hogy a zsidókat mindig annak a veszélyeztetésével vádolják, amit az adott társadalom éppen a legszentebbnek tart. A vádat a közönséghez igazítják. A hit védelme, a nemzet megmentése, az emberiség felszabadítása egyaránt szolgálhat nemes indokként arra, hogy a zsidók létezését tegyék meg problémának. Az üldöző így még megmentőnek is érezheti magát, fejtegeti **Vajda Tamás** a *Szombatban*.

A történelmi kapcsolatok jól dokumentáltak. A második világháború alatt a náci Németország finanszírozta és segítette Hadzs Amin al-Huszeini, Jeruzsálem egykori muftija arab nyelvű antiszemita rádióadásait. Az európai zsidógyűlölet így vallási érvekkel kiegészülve jutott el az arab közönséghez. Mindez Izrael megalakulása előtt történt, és jóval az 1967-es hatnapos háború előtt. A gyűlöletnek tehát nem kellett megvárnia azokat az izraeli intézkedéseket, amelyekkel ma magyarázzák.

A Szovjetunió később az antiimperializmus nyelvére ültette át a zsidóellenes összeesküvés-elméleteket. A szovjet propaganda a cionizmust sötét szándékú nemzetközi hatalomként ábrázolta és a nácizmussal azonosította. A zsidó háttérhatalomról szóló vádak immár forradalmi elemzésként terjedhettek. A zsidó szó cionistára cserélése számos ideológiai kellemetlenséget megoldott.

A Hamász 1988-as alapokmánya egyértelmű példája ennek az átvételnek. Hivatkozik a Cion bölcseinek jegyzőkönyvére, zsidó ellenségeinek tulajdonítja a forradalmakat, a világháborúkat és a média irányítását. Egy iszlamista mozgalom európai antiszemita hamisítványt épített be a világmagyarázatába. Meglehetősen nagy szellemi kitérő egy állítólag pusztán területi vitában érdekelt szervezettől.

Ezekből az összefüggésekből nem következik, hogy Izrael minden mai ellenfele közvetlenül Berlinből vagy Moszkvából örökölte a nézeteit. Egy érv sem válik hamissá pusztán attól, hogy valaha propagandisták is használták. Azt kell megvizsgálni, tovább él-e benne ugyanaz a gondolkodásmód. Ehhez először különbséget kell tenni egy ország felelősségre vonása és létezésének bűnné nyilvánítása között.

A palesztinok szabadsága és biztonsága önmagában vizsgálva fontos. A palesztin civilek szenvedése miatti felháborodás önmagában nem antiszemitizmus. Egy kormánnyal szembeni vádból azonban nem következik, hogy az ország népét meg lehet fosztani kollektív jogaitól. Ezek elemi elvek. Érdemes megfigyelni, milyen gyorsan válnak vitathatóvá, amikor zsidók hivatkoznak rájuk.

Ha a palesztin önrendelkezés jog, a zsidó önrendelkezés viszont önmagában bűn, akkor e jog gyakorlását etnikai feltételhez kötöttük. Ha a civilek védelme csak addig egyetemes, amíg nem izraeli civilekről van szó, akkor az elvből éppen az egyetemesség veszett el.

Egy közös demokratikus állam elképzeléséről lehet érdemi vitát folytatni. Jóval kevesebb lelkesedést érdemel az a követelés, hogy a zsidók mondjanak le a biztonságukról, miközben leendő uraik a meggyilkolásukat ünneplik.

Aztán ott vannak a bizonyítékok. A komoly bírálat konkrét tetteket vizsgál, mérlegeli a lehetséges magyarázatokat, és engedi, hogy a tények módosítsák a következtetést. A zsidók örökös bűnösségére épülő világképet ilyesmi nem fenyegeti.

Ebben a gondolkodásban Izrael ereje az uralomvágy bizonyítéka, kiszolgáltatottsága pedig cinikus kísérlet a részvét kicsikarására. Ha a zsidók vitatkoznak, manipulálnak. Ha a túlélésükre és a biztonságukra hivatkoznak, érzelmileg zsarolnak. Még az antiszemitizmus elleni tiltakozásuk is az állítólag leleplezett befolyás bizonyítékává válik.

Az antiszemitizmus egy olyan összeesküvés-elmélet, amit nehéz tényekkel megingatni, mert a vádlottakról eleve azt feltételezik, hogy azokat az intézményeket és fórumokat is ők irányítják, ahol megvédhetnék magukat. Az ítélet tehát már a bizonyítás előtt megszületik.

Ugyanilyen árulkodó, amikor a számonkérés Izraelen kívül élő zsidókra is kiterjed. Ha egy zsidó írónak, művésznek, vagy diáknak meg kell tagadnia a cionizmust ahhoz, hogy szakmailag vagy társadalmilag elfogadható maradjon, akkor már az ő befogadásának feltételeit szabják meg. Az érintetteknek a zsidó államról vallott, előírásszerű véleménnyel kell megvásárolniuk az elfogadást. A kollektív felelősség ezek szerint haladó eszmévé válhat, ha megfelelően fogalmazzák meg a belépési feltételeket.

Itt találkoznak a különböző ideológiai hagyományok. A szélsőjobboldali összeesküvés-hívő szerint a zsidó hatalom megrontja a nemzetet. A doktriner anticionista szerint a zsidó önrendelkezés akadályozza a „felszabadulást". Az iszlamista szélsőséges az önálló zsidó államot az általa megteremteni kívánt rend elleni vétségnek tekinti.

Egészen más politikai berendezkedésre törekednek, a zsidók önállóságát mégis hasonlóan ítélik meg: eleve veszélyesnek tartják, felszámolását erénynek tekintik, és elvárják, hogy a zsidók maguk is működjenek közre saját kiszolgáltatottságuk helyreállításában.

A palesztinok iránti szolidaritáshoz minderre semmi szükség. Lehet támogatni a méltóságukat, politikai szabadságukat és államiságukat úgy, hogy közben az izraeli zsidók biztonságos jövőjéhez is ragaszkodunk. Sok mindent elárul egy mozgalom céljairól, ha már ezt a lehetőséget is árulásnak tekinti.

A holokausztoktatásról szóló írások egy rokon problémára világítanak rá: a meggyilkolt zsidókról való megemlékezés megnyugtató erkölcsi önigazolássá válhat, miközben a jelen antiszemitizmusát érintetlenül hagyja. Keveset ér a múlt borzalmainak felidézése, ha együttérzésünk csak addig terjed, amíg a zsidók védtelenek. Ha az önvédelem jogát már megtagadjuk tőlük, mit tanultunk abból, amire emlékezünk?

Az Izrael felszámolását követelő ideológiák közös antiszemita alapja éppen ez: a zsidók csak mások feltételei szerint létezhetnek. Önállóságukat veszélynek, kiszolgáltatottságukat megoldásnak tekintik. Ezen sem a jobboldali hazafiságra, sem a baloldali lelkiismeretre, sem a vallási meggyőződésre való hivatkozás nem változtat.

Az antiszemitizmus akkor is antiszemitizmus, ha olyan ember hirdeti, akinek a véleménye más fontos kérdésekben rokonszenves számunkra.

7000 kilométerre, mégis itthon

Hétezer kilométer. Térképen nézve hatalmas távolság, de a zsidó közösségben a kilométerek nem sokat számítanak. Nálunk az egymás iránti elkötelezettség azt jelenti, hogy éljünk bárhol a világban, ugyanannak a láthatatlan hálózatnak vagyunk a részei. De mit jelent az otthon, ha egy egész óceán választ el attól a helytől, ahol felnőttél? A válasz abban a pillanatban rejlik, amikor egy amerikai utazó betér egy budapesti közösségbe, körbenéz, és sok ezer kilométerre a sajátjától egyszer csak azt érzi: hazaért.

Miért ad valaki Amerikából pénzt a budapesti zsidó közösségnek?

Isaac életét a New York-i zsidó közösségi ház végigkísérte, és ma a budapesti Bálint Házat is támogatja. De mi köti össze a két helyet? Személyes történetek, életre szóló kapcsolatok és egy hely, ami jelképezi azt, mit jelent valahová tartozni. **Verő Tamás** rabbi és egy amerikai támogató története megmutatja, miért érdemes a Bálint Ház jövőjébe fektetni. És most a magyar közösségen múlik, hogy beletegye a maga részét.

Vannak helyek, ahová nemcsak elmegyünk, hanem amelyek valamilyen módon velünk maradnak egész életünkben. Ahol megtapasztaljuk, milyen egy közösséghez tartozni, ahol barátságok születnek, ahová évekkel később is jó visszatérni.

A Bálint Ház története is ilyen személyes élményekből épül. Dr. Verő Tamás rabbi számára például a ház nem egyszerűen egy intézmény, hanem életének és közösségi munkájának meghatározó része.

„A Bálint Házban nőttem fel, szinte még gyerekként kerültem ide" – idézte fel még a ház 30. születésnapján. Az induláskor még nem létezett kész recept arra, hogyan működjön egy zsidó közösségi ház, és miként találja meg a helyét a közösség életében. Ezt az utat együtt kellett kijárniuk azoknak, akik a Bálint Ház elindításában és formálásában részt vettek. Az évek során a közös munka valódi közösséggé kovácsolta az ott dolgozókat és az odajárókat.

Verő Tomi számára különösen emlékezetesek az ifjúsági széderek és az iskolás ünnepek. Előfordult, hogy több százan gyűltek össze, és azt sem tudták, hogyan férnek majd el. De ezek az alkalmak nem csupán egy-egy ünnep emlékezetes pillanatai voltak: sok fiatalnak itt kezdődött a kapcsolata a zsidó közösségi élettel.



Fotó: Bálint Ház

A Bálint Ház ugyanakkor nem csak a fiataloké. Tomi számára a Salom Klub, az idősebb generáció közössége is különösen fontos. Örömmel tér vissza az ünnepeikre, és jó érzéssel tölti el, hogy ismerősként köszöntik. A közösségi ház így különböző életkorokat és életszakaszokat köt össze.

Egy maradandó budapesti zsidó élmény

A Bálint Ház jelentőségét azonban nem csak azok ismerhetik, akik itt nőttek fel, vagy egész életükben a magyar zsidó közösséghez kötődtek. Néha egy vacsora is elég ahhoz, hogy valaki otthonosabban érezze magát egy városban, akár több ezer kilométerre attól a közösségtől, ahonnan érkezett.

A New York-i **Isaac Sonnenfeldt** néhány évvel ezelőtt munkaügyben járt Budapesten, éppen peszách idején. Evidens volt számára, hogy helyben keressen lehetőséget széderezni. **Kenesei Marcell** közvetítésével meghívást kapott egy budapesti széderre, másnap pedig körbejárta a Bálint Házat.

A találkozás felejthetetlen maradt. A helyi közösség hangulata otthonossá tette számára Budapestet, és megmutatta neki, milyen érzés a hazájától távol is kapcsolódni a zsidó élethez.

Az élmény azért is volt számára különösen nevezetes, mert a New York-i JCC, ahol felnőtt, egész életén át elkísérte. Számtalan programon és ünnepen járt ott, és életre szóló barátságokat kötött. A szülei közel harminc éve maguk is segítettek létrehozni a helyi zsidó közösségi házat.

A budapesti széder így nemcsak egy kellemes emlékként maradt meg, hanem személyes kapcsolódássá alakult, és ezért szállt be a Bálint Ház adománygyűjtő kampányába.

Két történet, egy közös felismerés

A két történet különböző helyekről indul, mégis ugyanahhoz a felismeréshez vezet. Egy közösségi ház hatása messze túlmutat a falain. Az ott megélt pillanatok, az ott született kapcsolatok és élmények örökre meghatározhatják, hogyan kapcsolódunk a zsidósághoz, akár Budapesten nőttünk fel, akár New Yorkban.

A Bálint Ház az évek során a budapesti zsidó élet fontos helyszínévé vált. Olyan térré, ahol a hagyományok megélése mellett kérdések, beszélgetések, új kapcsolatok és közös kezdeményezések születhetnek. Ahol több generáció találkozhat, és ahol azok is megtalálhatják a saját kapcsolódásukat, akik még csak most ismerkednek a közösséggel.

És neked mit jelent a Bálint Ház? A régi edzőtermet a pincében? Azt a napot, amikor tevegeltél a Révay utcában? Pepe apukájának legendás maceszlevesét, vagy az első szarvasi jelentkezést? A Judafest koncertjeit és a családi táborokat? Esetleg egy emlékezetes filmet a ZsiFin, a saját esküvődet, vagy a ringatókat?

Bármelyik legyen is, a Bálint Ház a te történetedből is épül. Egy ilyen hely azonban nem marad fenn magától. A közösségi élethez elkötelezett emberekre, munkára és anyagi támogatásra is szükség van. Ahogy egy közösségi ház emberek közös munkájából születik meg, úgy a jövőjét is közösen kell építeni. Most a Te segítségedre is szükség van.

Most minden adományod duplát ér!

Amerikai támogatóink összesen 3 millió forintot ajánlottak fel a Bálint Ház számára, egyetlen feltétellel: *ha a magyar közösség is összead további 3 millió forintot.*

Ha a hazai célt teljesítjük, összesen 6 millió forinttal biztosítjuk közösségi házunk jövőjét. Azaz ha most támogatsz minket 10.000 forinttal, az a Bálint Háznak 20.000 forintot jelent.

Szállj be Te is az adománygyűjtésbe a balinthaz.hu/tamogatas oldalon! Legyen a Bálint Ház a következő generációk számára is olyan hely, ahová jó megérkezni, és ahová egy életen át jó visszatérni.

(Győri Zsófia / Bálint Ház / Kibic)

El-nem-némult nevek, visszaszerzett szavak

A családfakutatás mint a zsidó kultúrához és identitáshoz való hazatalálás útja

Sokan gondolják, hogy a családfakutatás száraz adatsorok, bizonytalan nevek és kikérhetetlen anyakönyvek láncolata. Pedig a genealógia egy izgalmas detektívmunka, amelynek során a történelemkönyvek absztrakt lapjai hirtelen személyes földrajzzá és sorsokká változnak. Számunkra, akik a huszadik század törései után próbáljuk újraalkotni az identitásunkat, a családfa nem csupán hobbi: ez a legfontosabb kapu, amelyen át szóra bírhatjuk a múlt elnémult köveit, s a nevek újra kimondásával magunk is a történelem élő, lélegző szereplőivé válhatunk.

Ennek a genealógiai jártasságnak köszönhetően ugyanis a világ számos országában képessé válunk arra, hogy felületes turisták (tourist) helyett értő látogatókká (visitor) váljunk. Az utazásaink során feltáruló idegen városok hirtelen személyes földrajzzá alakulnak át: a macskaköves utcák, amelyeken lépkedünk, már nem távoli díszletek, hiszen egykor saját felmenőink mindennapjait, házasságait, meneküléseit és eltitkolt sorsait rejtették.

Ez a keresés kortól függetlenül bárkit képes magával ragadni. Nem véletlen a Magyar Nemzeti Levéltár honlapjának játékos, mégis mélységesen igaz címsoros figyelmeztetése: „Vigyázat, függőséget okoz!” Aki egyszer rászánja magát, hogy fellapozza az első anyakönyvet, vagy beírja az első nevet egy keresőmezőbe, az többé nehezen tud szabadulni a múlt elérhetőségének igézetétől. Ez a szenvedélyes, szeretethető hobbi nemcsak az időseket vonzza, hanem a fiatalabb nemzedékeket is könnyen rabul ejti, hiszen a nyomozás izgalma, a homályból kirajzolódó emberi sorsok látványa olyan kapocs, amely azonnal hidat ver a jelen és a múlt közé.

A megszakadt láncolat drámája

A családfakutatás legmegrázóbb tanulsága a generációk közötti kulturális átadás megszakadása. Gondolok itt például a nagymamámra, akit kislányként a családi fészekben még Ziszunak hívtak. „Édeském” – ezt jelentette jiddisül. Amikor apja beíratni ment, azt mondták, hogy a választott név nincs – így lett hivatalosan Zamfira, ami egy román név. Később, amikor Palesztinából hazatért Magyarországra, Auschwitzban elpusztult osztálytársa, Weisz Zsuzsa emlékére felvette a Zsuzsa nevet. Egyetlen név három változata magában hordozza az egész huszadik századi közép-európai zsidó sorsot, az asszimiláció kényszerét, a kisebbségi lét traumáit és a túlélés utáni gyászmunkát.

Az ő édesapja – az én dédapám, Klein Élijahu – rabbi és hébernyelvtanár volt. Otthonukban a hagyomány megélése, a szombati kalács megtörése, a *kapóresz* szertartása jom kippur előtt vagy a *szukkoti* sátor papírláncainak közös fűzése olyan természetes volt, mint a levegővétel. A nagymamámat az apja tanította héberre, s ő olyan mélyen szívta magába ezt a tudást, hogy tizenhárom évesen már másokat tanított a betűk vetésére.

Aztán jött a holokauszt és a kényszerű csend évtizedei, a fonal pedig elszakadt: ami a nagymamám számára még magától értetődő tudás volt, két nemzedékkel később hozzám már alig jutott el. A családi átadás helyét közben más kulturális közvetítők foglalták el. Sok túlélő családban a fájdalmas múltat elfojtás vagy csend övezte, s a hagyomány láncolata, amely évszázadokon át öröklődött, hirtelen megszakadt.

A mi családunkban azonban maradtak szálak, amelyeket újra fel lehetett venni. Zsuzsa emlékei és családi fényképei szerencsére nemcsak a családi emlékezetben maradtak fenn: a Centropa egyedülálló *oral history* archívuma is megőrizte őket: centropa.org/hu/biography/sarlos-zsuzsa. A több mint 1200 közép- és kelet-európai zsidó ember életútját és több mint 25.000 családi fényképet és személyes dokumentumot összegyűjtő vállalkozás különös értéke éppen az, hogy nem csupán a pusztulást dokumentálja, hanem az előtte és utána megélt életet is. Zsuzsa visszaemlékezéséből így az is fennmaradt, hogyan nőtt fel egy sokat olvasó kolozsvári családban, apja hatalmas könyvtárának közelében. A Centropa interjúkészítője pedig még azt is feljegyezte, hogy Zsuzsa a szobája falán bekeretezve őrizte az unokája – aki én vagyok – neki írt első versét. Ő megőrizte az én első szavaimat, a Centropa pedig megőrizte az övéit.



Klein Élijahu rabbi családja egy kolozsvári műteremben 1930 körül. Az ülő sorban balról felesége, Keller Helén, ölében a három-négy éves Zsuzsával, mellettük Klein Élijahu; mögöttük lányaik, Sosáná és Lea.

Két nemzedékkel később itt ülök a monitor előtt, és a sötétben 318 megnyitott böngészőlap világít az arcomba. Egy nehezen olvasható, kézírásos héber házassági szerződést, azaz *ketubát* próbálok kibetűzni, és hirtelen azon kapom magam, hogy meg akarom tanulni a héber nyelvet, meg akarom érteni a spirituális örökséget, a *jichuszt*, vagyis a családi származást, és a *nahalát*, azaz az örökséget. Nem azért kezdtem el tanulmányozni a zsidó hagyományt, kultúrát és múltat, mert vaj’mit *(sic!)* is ismertem volna belőle: egy családi utazás Izraelbe, addig ismeretlen rokonokhoz hazatalálás és a családban öröklődő, olykor a középkorig vezető legendák indították el a hitetlenkedő-bizakodó nyomozást. Másokat ugyanez a kíváncsiság akár az odáig elhallgatott zsidó származásuk felismeréséig is elvezethet. Ez a megszakadt kulturális transzmisszió elviselhetőnek tűnő visszakapcsolása, amikor is a digitális jelen elektronikai eszközeivel építjük újjá azt, amit a történelem viharai szétromboltak. Amikor kiderült, hogy családunk a tudósok családja volt, a kutatás műneme elkezdte megváltoztatni a jövőmet is: a családfakutatástól jött meg a kedvem és többek között az időm a mesterképzésre, így most szeptembertől egy PhD keretezi a kutatói minőség gyakorlását.

A genealógiai detektívmunka szabályai

Ha elindulunk ezen az úton, hamar rájövünk, hogy a családfakutatásnak megvannak a maga szigorú szabályai, amelyek megóvnak minket a tévutaktól és a hamis illúzióktól:

A család is archívum: Kérdezzük végig az élő rokonokat, mielőtt túl késő lenne! Lehetőség szerint használjunk videót, hogy minél többet őrizzünk meg az elmesélő személyéből is. Az idős családtagok emlékezete sérülékeny kincs. A legfontosabb nyomok pedig gyakran egy elfeledett levélben, egy megsárgult fényképhátlapon vagy egy rokon e-mail-fiókjában rejtőznek, aki évekkel ezelőtt már lefotózott vagy lementett egy családtörténeti dokumentumot, csak ez idáig nem (mindenkivel) osztotta meg.

Geni: A Geni (továbbá még esetleg a MyHeritage vagy az Ancestry) fantasztikus világfa az elveszett rokonok megtalálására. A Geni pont attól is jó, hogy egyetlen fa megalkotásán munkálkodunk kollektíven, nem párhuzamos fákat ápolunk. De óvakodjunk a „copy-paste genealógiától”! Attól, hogy egy bizonyítatlan adatot tíz ember kritikátlanul átmásol a saját családfájára, az (sajnos) még nem lesz igaz. Mindig keressük az elsődleges bizonyítékot: az állami és egyházi anyakönyveket, a sírkövek feliratait vagy a korabeli nyomtatott forrásokat.

Konzisztenciaellenőrzés: A családfában magunktól indulva, láncszemről láncszemre haladjunk: bármilyen csábító egy távoli találat, csak a megszakítás nélkül igazolt rokoni lánc köthet hozzá bennünket. Egy családfa belső logikája maga is hibajelző: ha valaki a gyermeke születése után házasodik, egy anya hatvanévesen szül, vagy a generációk időben nem férnek el egymás mellett, vissza kell térnünk a forrásokhoz. Paul Jacobi éppen az ilyen összevetésekhez dolgozta ki „abszolút generációs” rendszerét (Jacobi Absolute Generations Scale, JAGS), amely harmincéves lépésekben helyezi időskálára a nemzedékeket; a négykötetes The Jacobi Papers több száz askenázi családot rendez össze. Ha pedig egy dokumentált águnk valamely nagy rabbinikus dinasztiába ér, Neil Rosenstein The Unbroken Chainje akár huszonkét generáción át kínálhat további összehasonlítási pontokat. Mindkettő térkép: az elsődleges forrásokat nem helyettesítik.

Az internet csak az ajtó, a levéltár a szoba

Egy ponton túl az online keresők már nem adnak választ. Ilyenkor kell elmenni a rabbiképző (OR-ZSE), a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) könyvtárába, esetleg távolról lekérni a National Library of Israel (NLI) vagy a New York-i Jewish Theological Seminary (JTS) anyagait. Régi könyvek, kéziratok és a *soá* után összeállított emlékkönyvek, az úgynevezett *Jizkor-könyvek* lapjai közé nézve bontakozik ki őseink múltja. Hátborzongató élmény egy-egy felfedezés!

Az egy az ötvenhez esély és a jövő emlékezete

Neil Rosenstein genealógus becslése szerint az askenázi zsidóknak legalább egy az ötvenhez az esélyük arra, hogy a családfájukat dokumentáltan vissza tudják vezetni egy rabbinikus dinasztiáig. Ez az a pont, ahol a kutatás jellege megváltozik: a nevek száraz világa mögül egyszer csak kinyílik a krakkói, prágai vagy éppen provence-i rabbinikus családok hálózata. Itt döbbenünk rá arra is, hogy a rabbinikus jichusz nem csupán apáról fiúra öröklődött: a rabbik lányainak házasságai újra és újra összekötötték egymással a Horowitz, Babad, Katzenellenbogen, Luria és más tudós családokat. Ezek a házasságok valóságos szellemi hidakat képeztek a különböző közösségek között.

De a családfakutatás legnagyobb jutalma mégsem a távoli, patinás nevek megtalálása, hanem az, hogy kapcsolatba lépünk az élőkkel és a holtakkal egyaránt. Amikor váratlanul levelet kapunk egy addig ismeretlen chicagói rokontól, amikor egy sírhely azonosítása során újabb titkok tárulnak fel a Kozma utcai temetőben, vagy amikor szerény adományunkkal segítjük egy egykori hitközség, például az erdélyi Sargorod emlékkönyvének lefordítását – megértjük, hogy a genealógia nem magánügy, hanem kollektív felelősségvállalás.

Részben éppen a második halálnak szegül ellen a családfakutatás. A zsidó hagyomány szerint az ember kétszer hal meg: először, amikor a teste eltávozik, másodszor pedig akkor, amikor a nevét utoljára kiejtik a földön. A nevek felkutatásával és kimondásával visszaszerezzük őseinket az elfeledettségtől. Ám ezek a múltból visszanyert nevek csak akkor kelnek valóban életre, ha újra a kortárs párbeszéd részévé válhatnak. Számomra ez a személyes nyomozás hozta el ezt a fordulatot, így értettem meg igazán, hogy az emlékezet nemcsak levéltári munka, hanem aktív részvétel is a kortárs zsidó kultúrában. A családfakutatás számomra így vált a megszakadt családi és kulturális átadás egyik visszavezető útjává.

És hogy milyen messzire vezethet ez az út? A következő nemzedék számára éppen a családfa lehet a legkönnyebb belépési pont: ne azt kérdezzük, mit tud a zsidóságról vagy a hagyományról, hanem hogy tudja-e, kik voltak a dédszülei. Európa számos részén a fennmaradt felekezeti és polgári anyakönyvek (születés, házasság, halál) már önmagukban több évszázadnyi családtörténetet nyithatnak meg, bár ennek kezdete vidékenként és közösségenként nagyon eltérő. Krakkó zsidó születési anyakönyvei például 1798-tól maradtak fenn – ez harmincéves nemzedékekkel számolva közel nyolc generáció. (Ha pedig a kutatás során egy dokumentált rabbinikus dinasztiába érkezünk, a források ennél jóval korábbra vezethetnek.) Ezen az úton elindulva a kutatók korosztálytól függetlenül és észrevétlenül válnak a saját történetük és kultúrájuk őrzőivé, s így lesz a múlt kutatásából a jövő emlékezete.

Családfakutatási források

Geni – World Family Tree
JewishGen
JewishGen – Hungary Database
JewishGen – Family Finder (JGFF)
JewishGen – Online Worldwide Burial Registry (JOWBR)
JewishGen – Yizkor Book Project
FamilySearch
Magyar Nemzeti Levéltár – Családtörténeti kutatás
Arcanum Digitális Tudománytár
Hungaricana – Közgyűjteményi portál
Országos Széchényi Könyvtár
National Library of Israel – Historical Jewish Press
National Library of Israel – Genealogy
Jewish Theological Seminary – Library
OR-ZSE Könyvtár
MTA Könyvtár és Információs Központ

Hivatkozások

Jacobi, P. J. (2019). *The Jacobi Papers: Genealogical Studies of Leading Ashkenazi Families* (E. Elyasaf, Ed.). 4 vols. Avotaynu.

Rosenstein, N. (1987). Ashkenazic rabbinic families. *Avotaynu: The International Review of Jewish Genealogy*, 3(3), 7. JewishGen online reprint: https://www.jewishgen.org/rabbinic/journal/ashkenazic.htm

Rosenstein, N. (2017–2024). *The Unbroken Chain* (3rd ed., Vols. 1–7). Avotaynu.

(A szerkesztő a Múlt és Jövőben megjelent mű megírásának idején az MNMKK Petőfi Irodalmi Múzeum Oláh János-ösztöndíjasa volt.)

Sarlós Dávid

Így talált rá egy kárpátaljai túlélő a nácik titkos fotóalbumára

Saját, elhurcolt családját látta viszont a náci tiszt szállásán talált albumban a magyar túlélő.

A második világháború történetének legmegrázóbb dokumentumai közé tartoznak azok a fényképek, amelyek nem a harcokat, hanem az áldozatok utolsó óráit, pillanatait őrzik. Egy 1944 májusában, Auschwitz-Birkenauban készült felvételen egy kisgyerek virágot talál a fűben, majd odanyújtja vagy megmutatja egy nála idősebb fiúnak – ami ezután történt, amellett senki nem tud elmenni szó nélkül, **Zám Adrienn** írja a *Femina.hu* magazinban.



A fotó akkor készült, amikor tömegesen érkeztek Magyarországról azok, akiket az auschwitzi megsemmisítőtáborba deportáltak. Az Auschwitz Memorial leírása szerint a csoport körülbelül száz méterre ült a IV. krematóriumtól és a gázkamrától, a felvételen szereplő embereket pedig néhány perccel később a gázkamrában gyilkolták meg.

A fénykép az Auschwitz-album része, amely a deportáltak érkezését, a kiválogatást, valamint az elvett ruhákból és csomagokból emelt halmokat is dokumentálja. A több mint kétszáz felvételből álló gyűjtemény képeinek készítését az auschwitzi SS azonosítási szolgálatának vezetőjéhez, Bernhard Walterhez és asszisztenséhez, Ernst Hoffmannhoz kötik, az album összeállításának pontos célja azonban máig nem tisztázott.

A fényképalbumot a holokauszt magyar túlélője, a Kárpátalján született **Jakab Lenke** – akit Auschwitzban Lili Jacob néven tartottak nyilván – 1945. április 11-én találta meg a Dora–Mittelbau koncentrációs táborban, amelyet aznap szabadítottak fel az amerikai csapatok. Meleg ruhát keresett az elhagyott SS-szálláson, amikor egy székre hanyagul odavetett náci tiszti kabát alatt rábukkant az albumra, amelyben saját szüleit, testvéreit, falubelijeit, sőt önmagát is felismerte; a gyűjteményt 1980-ban a jeruzsálemi Jad Vasemnek adományozta, hogy a fényképeken szereplők emléke fennmaradjon.

„Világló részletek” a magyar zsidóság történetéből Rákosi és Kádár alatt

Hatalmas érdeklődés mellett mutatták be *Novák Attila* történész *Gátolt kötődés – Tanulmányok a magyar zsidóságról (1949–1989)* című tanulmánykötetét a Páva utcai Holokauszt Emlékközpontban. A szerzővel *Hatos Pál* történész beszélgetett.

Novák Attila új kötete olyan tanulmány- és forrásközlés-gyűjtemény, amely a magyar zsidóság kommunista/szocialista korszakbeli (1948–1989) történetét dolgozza fel, különös tekintettel az állambiztonság szerepére. A könyv gerincét kettős viszonyrendszer adja: egyrészt a vallásos zsidó közösség élete, megfigyelése és üldöztetése a Rákosi- és a Kádár-korszakban, másrészt a magyar állam és a modern Izrael viszonya. A tanulmányok túlnyomó része állambiztonsági iratokra épül, gyakran mikrotörténeti esettanulmányok formájában mutatja be a nagy történelmi folyamatokat, míg az egyéni életutakat a szélesebb politikai és intézményi összefüggésekkel kapcsolja össze.

A kötetbemutatón **Hatos Pál** történész úgy fogalmazott: számára a tanulmányok – a nemrég elhunyt Nádas Péter egyik könyvének címét kölcsönvéve – „világló részletekként” villantják fel a magyar zsidóság történetét, mindennapjait az említett korszakban. Az első kérdése az volt a szerzőhöz, hogy mi indította el az immár több mint három és fél évtizedes pályáján, amelynek középpontjában a zsidóság, Izrael és a cionizmus kutatása áll, mire Novák Attila kifejtette: ennek egyrészt van személyes, családi vonatkozású magyarázata, másrészt szerepet játszott benne a „cionista mozgalmi múltja”. Fiatalként Engländer Tibornak, a magyarországi cionizmus egyik vezető alakjának köreibe járt, és ez az „ellenkulturális” jellegű magatartás változott aztán tudományos érdeklődéssé. Olyannyira, hogy később a doktori disszertációját is a cionista mozgalomról írta. Majd szellemesen megjegyezte:

– Volt is némi bűntudatom, hogy nem az úgynevezett nagy magyar köztörténeti problémákkal foglalkozom, mint például Trianon... De még jól is tettem, hiszen a Trianon-kutatás szinte külön „iparággá” nőtte ki magát.

Később egy kollégája és barátja ösztönzésére kezdett az állambiztonság témájával foglalkozni, ami a gazdagságát és bőségét tekintve – mint Novák Attila fogalmazott – „olyan, mint a tenger, de veszélyes tenger”.

– Kis túlzással képes vagyok több százszor átnézni egy szöveget publikálás előtt, hogy a történetet oly módon mutassam be, ami igazságos és méltányos a benne szereplőkkel szemben – fűzte hozzá.

Hatos Pál rákérdezett arra is, hogy a tanulmánykötéseket mikor fogja monográfia is követni, mire Novák Attila azt válaszolta: ezt a kérdést már anynyiszor megkapta, hogy szinte ellenállás alakult ki benne a műfaj iránt. Nem ért egyet azzal, hogy a tanulmányok írásával elapróz a tehetségét, ráadásul – mivel az élete ötvenes éveiben jár – van még bőven ideje monográfiát is írni az őt érdeklő legfontosabb témákról. Ez a mostani kötet is remekül összefoglalja történészi érdeklődését, hiszen mintegy tízévnyi kutatás anyagait tartalmazza.

Hatos Pál természetesen nem kerülte meg a könyv különös címét sem, amely – mint mondta – első olvasatra inkább ígér pszichológiai munkát, semmint történészit, hiszen a „gátolt kötődés” lélektani fogalom. Megkérdezte, hogy a gátolt kötődés a totalitáriánus rendszerre, a cionizmussal kapcsolatos hozzáállásra, vagy éppen a tárgyalt korszak zsidó vallási életére vonatkozik-e. Válaszul Novák Attila elárult egy titkot a munkamódszeréről: hajlamos a címeket intuitív alapon kiválasztani, s ebben az esetben is ez történt.

– Ami a lélektant illeti, a legjobb helyen keresgélsz – mondta Hatos Pálnak –, hiszen a pszichológia tudománya vezette be a kötődési zavar fogalmát a csecsemők, a gyerekek esetében. Ami a zsidóságra nem abban az értelemben vonatkoztatható, hogy a zsidóság kiskorú volna, hanem abban, hogy a története folyamán sokszor kötődni akart, tartozni valahová. A valláshoz vagy Izraelhez például, de a fennálló politikai rendszerek ebben gátat szabtak, nem engedték e kötődések kibontakozását.

S hogy mi volt ennek az oka? Mi motiválta a rendszert ebben? Mi motiválta a konkrét akciók végrehajtóit? Mit tekintett a rendszer cionizmusnak? Többek között e kérdésekre is választ kaphatnak azok, akik a tanulmánykönyvet fellapozzák.

APRÓ-HIRDETÉS

Üzemorvosi, háziorvosi rendelés Zuglóban, Vezér u. 156. VITAPHARM. Hétfő–szerda 15–16-ig. Dr. Szigeti Miklós, tel.: 220-0230.

Műfogsorrögzítés miniimplantátumokkal. Bp., Szt. István krt. 4. III. 1. 320-4778. www.drviragdental.hu és www.mini-implantatum.hu

VII. Rumbach Sebestyén utcában, a Dohány-zsinagóga szomszédságában 84 m²-es, I. emeleti lakás eladó, azonnal beköltözhető. Érdeklődni: drmarta13@t-online.hu vagy +36-30-841-3352.

ÚJ ÉLET

Kiadó: Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége
(székhelye: 1075 Budapest, Síp utca 12.)
Kiadásért felelős személy: Károlyi K. László
Szerkesztésért felelős személy: Kardos Péter
1075 Budapest, Síp u. 12.
Telefon/fax: +36-1-413-5537, +36-1-322-2829
E-mail: ujelet@mazsihisz.hu
Főszerkesztő: Kardos Péter
Olvasószerkesztő: Gábor Zsuzsa
Előfizetési díjak:
Belföldön: 1 évre 9600 Ft
Külföldre 13.600 Ft/év
USA és Izrael: 15.000 Ft/év
Az összeg valutában is befizethető az aktuális árfolyamon.
OTP bankszámlaszám:
11707024-22118480
OTP SWIFT kód:
(BIC) OTPVHUHB
IBAN:
HU66 1170 7024 2026 2095 0000 0000
Terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág, előfizethető a kiadónál.
Postacsekk: 11707024-22118480
Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk intézése a 06-(1)-767-8262-es számon.
Szedés, tördelés:
WolfPress Nyomdaipari Kft.
Nyomdai munkák:
PrimeRate Zrt.
ISSN 0133-1353

NAPTÁR

November 20., péntek	Kiszlév 10.	Gyertyagyújtás: 3.44
November 21., szombat	Kiszlév 11.	Szombat kimenetele: 4.52
November 27., péntek	Kiszlév 17.	Gyertyagyújtás: 3.39
November 28., szombat	Kiszlév 18.	Szombat kimenetele: 4.48

Nyílt levél Zeitler Ádámhoz

Kedves Ádám,

Úgy írom most e rövid levelet, mint egykori tanárod, s mint a rabbi, aki megpróbált egyfajta értékrendet átadni neked az évek során.

Úgy nyilatkoztál a sajtóban, hogy „a rabbi, akinek nincs családja, semmit sem ér”. Nem ütöm le a magas labdát, hogy párhuzamot vonjak e mondat és Lázár János elhíresült mondása között, mert hiszem, hogy a kettő nem közös tőről fakad.

Mielőtt mondásod mélyen fájdalmas voltára kitérnék, hadd idézzem fel a zsidó rabbinikus hagyomány azon nagyjait, akik szavaid történelmi cáfolatai.

Tegyünk finom distinkciót: a családnélküliség egyaránt jelenthet egyedülállót és gyermektelent. Mivel csak Te tudod, mire is gondoltál, mikor eme dehonesztáló megjegyzést tetted, nézzünk példákat mindkettőre.

Ben Ázzáj a Jevámot 63b alapján sosem nősült meg, s mikor kérdőre vonták, azt mondta: a világ mások által is fennmaradhat. Róla szól így a Szóta 49a: mikor elhunyt Ben Ázzáj, eltűntek az elkötelezett tanulók.

Ráv Chanina és Ráv Osájá a Pszáchim 113b szerint ültek a rosszéletű nők számára fenntartott piacon és nekik varrtak cipőt, rájuk sem tekintettek, s azok sem reájuk (oly erényesek voltak). Ebből következhet, de nem feltétlenül, hogy meg sem nősültek. A Szanhedrin 65b azt írja, hogy minden pénteken együtt tanulmányozták a Széfer Jecirát, és ennek nyomán egy borjú jött létre számukra, amelyet elfogyasztottak.

Most lássunk rabbikat, akiknek nem adatott gyermek.

Ávráhám Jesájá Karelitz, a Cházon Is. Nős volt, de soha nem született gyermeke. A halácha egyik megfellebbezhetetlen tekintélye volt és lesz.

Jechiél Jákov Weinberg, a Szridé És szerzője nős volt, de gyermeke nem született.

Menachem Mendel Schneersohn, az utolsó lubavicsi rebbe. Gyermektelenül hunyt el.

Saul Lieberman, a XX. század egyik legkiemelkedőbb talmudistája, a Jewish Theological Seminary professzora. Nem volt gyermeke.

Ennyi a nagyvilágból hozott példa. De említhetném Berger Istvánt, Csulót, a pécsi rabbit, áldott emlékű tanáromat, ki nőtlenként hunyt el, vagy Hochberger László Hunyadi téri rabbit, ki gyermektelenül távozott az örök-létbe.

Ádám, hiszem, csak egy meggondolatlan mondat volt ez. Nem gondoltad át, mennyire fájó, bántó e néhány szó, mert nem tudhatod, mi rejlik egy-egy élet mögött. Van, kit megáldott gyermekkel, családdal a JóI.ten, s annak nem szabad ítéletet mondani mások felett.

Azzal kezdtem, megpróbáltam egyfajta értékrendet átadni neked az évek során. Kérlek, ne okozz csalódást.

Tanári szeretettel:

Dr. Frölich Róbert

Hinni az Örökkévalóban és elfogadni tőle mindent igazságul?

Elgondolkodtató történet! Isten szólítja Ábrahám ősapát, és felszólítja: „Vedd egyetlen fiadat, akit szeretsz, és menj el Mórija földjére és áldozd fel őt égőáldozatul a hegyek egyikén, amelyet majd mondok neked.” (I. M. 22/2.) Ábrahám maradéktalanul kész eleget tenni Isten parancsának! Hogy egy apa miként volt erre képes? A válasz: „...hitt az Örökkévalóban, és elfogadta azt tőle igazságul.” (I. M. 15/6) Az utolsó pillanatban azonban egy égi hang megakadályozza, hogy fiát, Izsákot feláldozza. Isten tudatja Ábrahámmal, hogy ami történt, (tizedik) megpróbáltatása volt, ami után fia helyett egy kost áldozzon fel!

Maimonidész (1137–1204) rabbi, orvos, filozófus szerint Isten „lényegi” (szubsztanciális) felfogásához két elválaszthatatlan, szükségszerű, lényegi tulajdonság (attribútum) társul: Isten mindenhatósága és mindentudása.

Minden józan gondolkodású emberben felvetődik a kérdés, hogy mire volt jó az egész, ami az ősapával történt? A Mindenható Isten megtehette, hogy próbára tegye a hite bizonyosságában élő embert. Ám a Mindentudó Isten pontosan tudhatta, hogy a kért próba teljesen felesleges, hiszen az elkötelezett ősapa mindent kész volt megtenni, amit Isten kért tőle.

Végiggondolva az eddigieket, az olvasóban felmerül a kétely, hogy a próba nem szolgált másra, mint szegény öreg Ábrahám szenvedésére, megaláztatására. Ám értelmezésünk megváltozik, ha elolvassuk a Hállél (hálaadó 113–118. zsoltárcsokor) ima következő sorát: „Köszönöm neked (Örökkévaló), hogy megaláztál engem, (szenvedésem) lett segítségemre!” (118. zsolt./21)

Történt egy szigeten, hogy egy férfi, elvégezve feladatát, haza készül társaival. Amikor már csak pár száz méter választja el a kikötőtől, megmarja egy skorpió, minek következtében megbénul. Mozogni, beszélni is képtelenné válik. Szíve nagy szomorúságában, bénultságát kísérő fájdalomban vergődve, tehetetlenül figyeli, amint társai kihajóznak a tengerre. Reménytelenül gyötrődik: valaha láthatja még családját? Nem tudja, képes lesz-e valamikor járni, gondoskodnia magáról. Mi lesz vele, hisz hajó csak fél év múlva köt ki a szigeten? Rövidesen felépül. Eltelik fél év, és új hajó vet horgonyt. Az utasok tudomására hozzák, hogy a hajó, amivel korábban haza készült utazni, egy nagy viharban elsüllyedt, s mindenki, aki rajta tartózkodott, a tenger hullámaiba veszett. Ekkor az ember hálával szívében mondta: „Köszönöm neked (Örökkévaló), hogy megaláztál engem, (szenvedésem) lett nékem segítségemre!” (Midrás Tehillim 118/21)

Gyakran fordulnak elő életünkben olyan események, melyeket a maguk helyén rossznak könyvelünk el. Fel sem merül bennünk, hogy az átélt negativitás következményében pozitivitást rejt magában. Azután eljön egy nap, amikor visszatekintve a negatívnak ítélt történtekre, rájövünk, hogy valójában pozitív célt szolgáltak.

„Bízd az Örökkévalóra sorsod útját, bízzad rája, és ő támogatni fog. Kihozza, mint a világosságot, a te sorsodat...” (37. zsolt./5)

Szerdócz J. Ervin főrabbi

Válasz dr. Frölich Róbert országos főrabbi úrnak

Kedves Főrabbi úr, kedves Robi!

Köszönöm a nyílt levelet, amelyet hozzám intéztél. Mivel a nyilvánosság előtt szóltál hozzám, én is így válaszolok.

Először is egy pontosítás: nem *egykori* tanáromként tekintek Rád, hanem tanáromként. A véleményed ma is fontos számomra.

A sajtóban megjelent mondatomat („a rabbi, akinek nincs családja, semmit sem ér”) nem szeretném mentegetni sem a kontextusával, sem a szándékommal. Igazad van: ebben a formában ez a mondat megbánthat, és érzéketlen sokakkal szemben. Olyanokkal szemben is, akiknek az életét és a fájdalmát nem ismerem. Ezúton kérek bocsánatot mindazoktól, akiket a szavaim megsebeztek. Úgy gondolom, elég jól ismersz ahhoz, hogy tudd: nem a bántás szándéka vezérelt.

Valójában az interjúban is olvasható gondolatot szerettem volna hangsúlyozni: a családi élet és a gyermekek nevelése az Örökkévaló ajándéka, és olyan iskola, amely arra nevel minket, hogy mások gondjait és terheit is jobban megértsük. A zsoltár így fogalmaz: „Ahogy az atya könyörül gyermekein, úgy könyörül az Örökkévaló azokon, akik félik Őt” (Zsoltárok 103:13).

A megfogalmazásomat továbbra is hibásnak tartom, és a következőkkel nem mentegetni akarom. Csak azt szeretném jelezni, hogy maga a kérdés régóta foglalkoztatja bölcseinket: mit jelent egy bíró, egy előimádkozó vagy egy tanító számára, ha családja és gyermekei vannak. A Talmud szerint a szanhedrinbe nem ültettek olyan embert, akinek nem volt gyermeke (Szanhedrin 36b). A Rambam meg is indokolja ezt: azért, hogy a bíró könyörületes legyen (Hilhot Szanhedrin 2:3). A Misna szerint a böjtnapok előimádkozójának idős, gyakorlott embert kell választani, akinek gyermekei vannak, „hogy teljes szívvel imádkozzon” (Táánit 2:2). A Rema azt írja, hogy a nagyünnepek előimádkozója lehetőleg nős legyen (Sulhán Áruh, Oráh Hájim 581:1). A Misna a kisgyermekek tanítójáról is rendelkezik, és azt írja, hogy nőtlen vagy gyermektelen férfi ne tanítson gyermekeket (Kiddusin 4:13). Bölcseink szerint tehát a gyermeknevelés olyan könyörületre taníthat, amelyet nehéz máshol megtanulni. Ezek a szabályok azonban meghatározott feladatokra vonatkoznak, és nem mondanak ítéletet arról, mennyit ér egy ember.

Az általad említett példák is jól mutatják, hogy a Tóra szolgálatának értékét nem a családi állapot méri. Hillél tanítása itt különösen helyénvaló: „Ne ítéld meg embertársadat, amíg nem kerültél a helyébe” (Pirké Ávot 2:4).

Köszönöm, hogy nem ütötted le a magas labdát, és nem hasonlítottad a mondatomat Lázár János elhíresült mondásához. Nemcsak azért, mert a kettő nem ugyanaz, hanem azért is, mert egy ilyen összevetés nem illett volna ehhez a beszélgetéshez. Ez a párbeszéd a Tóráról és egymás megértéséről szól, és méltatlan lett volna hozzá egy közéleti vita hangja.

Tanítványi szeretettel,

Zeitler Ádám

Zenés zanza a Spinozában

Ann Silberberg: Barbra

Igaz ugyan, hogy a színház plakátján és mindenütt teljes nevével szerepel a világ legszebb csúnya lánya, de én hadd válasszam írásom címének azt, amit ő maga tett a lemezére. Barbra Streisand élő ikon, legenda, sok oldalt töltene meg, hogy mi mindenben számít kiválóságnak.

A Spinoza apró színpadára ebből a hosszú életből nagyon kevés jut, mégsem érezzük, hogy hiányozna belőle valami. Zanza ez, de jól megfaragott életrajz, és igazolja azt a dramaturgiai tételt, hogy a szereplők életében sokkal több izgalmas esemény történik még azelőtt, hogy találkoznánk velük a színpadon. Itt sincs ez másként, a csúnya kamaszlányt rideg anyja minden egyes mondatával megalázza, mégsem tudja szétzúzni az illúziónak tűnő életcélt, hogy egyszer majd világhírű színésznő lesz.



Tóth Enikő és Gallusz Nikolett *Fotó: Véner Orsolya*

Ann Silberberg és állandó dramaturgja, **Fabacsovics Lili** ügyes kézzel válogatta össze Streisand életéből a legfontosabb csomópontokat. Mivel a mélyen vallásos, brooklyni zsidó asszony sosem békült meg teljesen a lánya „bolondériájával", magától értetődik, hogy csak sokévente látogatja meg, és bármekkora sikert ér el a művészet, éneklés, filmezés világában, akkor sem elégedett vele. Randa, szigorú, vaskalapos (mondható ez nőre?), szemellenzős perszóna.

A *Funny Girl* hírét ordas nagy legorombítással fogadja: Barbara (ő így szólítja, nem törődve azzal, hogy a lánya kihajigált egy magánhangzót a nevéből) szégyent hoz a zsidóságra – különösen a saját zsidóságára –, mert egy arabbal csókolózik a filmben. Ugyanis az egyiptomi állampolgár Omar Sharif – amúgy meg szír keverék – a partnere. Lehet egy ilyen anyának bármit is mondani, magyarázni? Persze Barbra is visszavág: „Hallottad volna, hogy Egyiptomban miket mondtak!"

Aztán egy újabb látogatás alkalmával már a *Yentl*, az Isaac Bashevis Singer regényéből készült film a téma, amivel Barbra a zsidósághoz, a gyökereihez fűződő viszonyát tette helyre. Ebből is zajos mozisiker lett. Tulajdonképpen már a Funny Girl is hasonló önvizsgálat eredménye volt, hiszen a film emléket állít a tízeshúszas évek nagy komikus sztárjának, a csúnyácska, ellenben nagyon népszerű és sikeres Fanny Brice-nak. A *funny Fanny*-val Barbra a saját szabálytalan külsejével küzdött meg – és győzött.

Persze csak a filmvásznon, meg a lemezeivel, meg a színpadon – de a mama soha semmit nem tudott megbocsátani. Sem az előzőeket, sem az *Ilyenek voltunk* szembenézését a fiatalsággal és a múlttal. Ám a *spinozásított* életrajz mégis happy endes. Amikor a színen (immár néma szereplőként) a temetési öltözetet idéző ruhában megjelenik, hallgatása szinte mosoly, mintha ő is megbocsátotta volna magának mindazt, amit a vallás szabályainak konok védelmezőjeként tett a lánya ellen.

Nem szóltam eddig a mindenbe belekötő, rettenetes jiddise máme alakítójáról, a nevetős, szépséges **Tóth Enikő**ről, akit a színpadi hitelesség végett a felismerhetetlenségig elcsúfítottak: pocsék ruhákat adtak rá, sápadtra, színtelenre sminkelték. A tapsrenden aztán végre elmosolyodott. Na, az már ő volt.

Gallusz Nikolett könnyedén eleveníti meg a 14-25 stb. éves Barbara/Barbrát, beszámol a legelső lemezről, aztán meg a többiről, a filmsikerekről, a megvalósult hollywoodi jelenlétről, és persze a férfiakról, akiket meghódított, vagy akik meghódították. Egyre érettebb – de semmiképpen nem megkomolyodott – nőként szól a félsikerekről is. Ez utóbbiak közé tartoznak rövidebb-hosszabb párkapcsolatai, házasságai. Mert az életébe be-bekerültek a férfiak, de az idő múlásával némelyikük már nem akarta folytatni a kapcsolatot.

De miközben fellép, filmez – akár rendezőként, akár szereplőként, akár mindkettőként –, mindvégig énekel, albumokkal van jelen, és dalai bármiről szólnak: mindig önvallomások. Fekete, fényes korongok százai-ezrei, rajongók milliói igazolják hatását, sikereit.

Végtelenül egyszerű helyszíneken játszódik Barbra életmozaikjának története. **Czeizel Gábor** igyekezett úgy rendezni a saját díszletébe állított életrajzot, hogy a szöveg maradéktalanul érvényesüljön. A dalokból is válogatott, hogy jótékonyan eltakarja velük a különböző helyszíneken játszódó jelenetek átdíszletezését. Különösen erős az a pillanat, amikor Barbra két gyertyát is gyújt, mintha imádsághoz készítené elő anyjának a terepet. A legvégén pedig Gallusz Nikolett maga énekli a legendás *People*-t, és nem is lehet (vagy csak alig) megkülönböztetni hangját, előadását a nagyszerű példaképtől.

Szép előadás, nem is lenne szabad hosszabbra hagyni. Így is kedvet csinál ahhoz, hogy megnézzük Barbra filmjeit, meghallgassuk lemezeit…

BJI

Miniszobrot kapott a legtragikusabb magyar dal zeneszerzője

Újabb különleges alkotással bővült Észak-Komárom belvárosa: a Tiszti pavilon pincéjében működő YUK Kultúrpont bejáratánál kapott helyet a miniszobor, ami **Seress Rezsőt** ábrázolja. A világhírű zeneszerző a *Szomorú vasárnap* című dal megalkotójaként vált ismertté, de élete és pályája Komáromhoz is szorosan kötődött.

A **Cech Gábor** fémszobrász által készített alkotás a művelődési központ kezdeményezésére született meg. A helyszínválasztás különösen találó, hiszen Seress Rezső az 1920-as évek közepén éppen a Tiszti pavilon egyik pincehelyiségében kialakított bárban dolgozott zongoristaként, olvastuk a *Kemma.hu* cikkében.



Seress Rezső, eredeti nevén Spitzer Rezső, 1899. november 3-án született Budapesten, gyermekéveit azonban Komáromban töltötte. Fiatalon még színésznek készült, majd 1924-ben visszatért a városba, amely akkor már Csehszlovákiához tartozott. Itt fordult a zeneszerzés felé, és itt születtek meg első dalai is.

Aktívan részt vett a helyi zenei életben, fellépett az Egyetértés Munkásdalárda rendezvényein, zenei próbálkozásait pedig **Schmidt Viktor,** a Komáromi Dalegyesület és a Munkásdalárda későbbi karnagya segítette. Első slágerét, a *Még egy éjszaka...* című dalt 1924-ben komponálta.

Gyakran alkotott az Erzsébet-szigeten, egy barátja zongoráján, emellett a helyi Moderna moziban is játszott, ahol a némafilmeket kísérte zenével.

1929-ben végleg Budapestre költözött. Nemzetközi ismertségét az 1933-ban komponált *Szomorú vasárnap* hozta meg, amelyet számos nyelvre lefordítottak, és világszerte népszerűvé vált. A dalt többek között **Billie Holiday, Louis Armstrong, Bing Crosby** és **Ray Charles** is előadta. A *Szomorú vasárnap* végül úgy vonult be a történelembe, mint az a dal, amely miatt rengetegen dobták el az életüket. És milyen a sors... Seress Rezső valóban búcsúzott is az élettől.

A zeneszerző nevéhez más népszerű dalok is fűződnek, köztük a *Szeressük egymást, gyerekek,* a *Gyere, Bodri kutyám* és a *Fizetek, főúr* című szerzemény.

Életét a második világháború és a holokauszt tragédiái is meghatározták, később pedig a kommunista rendszerben háttérbe szorult. Seress Rezső 1968-ban hunyt el Budapesten. Emlékét Észak-Komáromban 1992 óta utcanév is őrzi.

A YUK Kultúrpont lejáratánál elhelyezett miniszobor a zeneszerző komáromi éveire és a város kulturális múltjára irányítja a figyelmet. Az alkotás azon a helyszínen emlékeztet Seress Rezsőre, ahol csaknem száz évvel ezelőtt maga is zongorázott.

A komaromonline.sk tájékoztatása szerint a miniszobor így nemcsak egy világhírű zeneszerző emlékét őrzi, hanem Komárom és a művész életútjának különleges kapcsolatát is felidézi.

SAVE THE DATE: IV. HanukaFeszt

Nyolc nap, nyolc helyszín, tizenhárom különleges program – 2026. december 4. és 11. között negyedik alkalommal rendezi meg a Mazsihisz a HanukaFesztet, a fény ünnepének kulturális fesztiválját. Koncertek, színházi előadások, irodalmi és képzőművészeti találkozások, családi programok és közös gyertyagyújtások várják az érdeklődőket. Az idei fesztivál mottója:

„A csoda velünk kezdődik..."

– mert a hanuka csodáját nemcsak felidézni, hanem továbbadni is érdemes.

Örökölt sors és identitás

Egy család, három generáció. Kis budapesti lakás. A nagymama nem hajlandó elfogadni a holokauszttúlélőként kapott kitüntetést; a lánynak bizonyítania kell zsidó származását, hogy iskolai férőhelyet biztosítson fiának új, berlini otthonukban; a felnőtt fiú homoszexuális férfiként keresi saját identitását.

Mindannyiuknak ugyanaz a kérdése: megszabadulhatunk-e örökölt sorsunktól? Az identitás mikor kiváltság és mikor teher? Minden nézőpont kérdése, derül ki a *Kibic* cikkéből.

Mundruczó Kornél és független társulata, a Proton Színház *Parallax* (a kifejezés az eltérő nézőpontból szemlélt tárgy helyzetének látszólagos változását jelenti) című előadása nagyszabású családtörténet, amely megrendítően ábrázolja a kelet-európai zsidóság és a Magyarországon erősen kirekesztett LMBTQ közösség közötti párhuzamot.

A **Wéber Kata** által írt *Parallax*ot 2024-ben a Bécsi Ünnepi Heteken mutatták be, azóta bejárta Európa vezető fesztiváljait és színházait és elhozta a legjobb rendezőnek járó osztrák Nestroy-díjat. Az előadás Bécs, Berlin, Athén, Hamburg, Genf, Párizs, Milánó, Strasbourg, Wiesbaden, Pilsen és Stockholm után most Budapesten, a Katona József Színházban látható.



